LS
08781

BIBL. VRIJE UNIVERSITEIT
LS
08781
AMSTERDAM

f 16,=
Nabeinh
14-1-77

RAFFLES' ATJEH-OVEREENKOMST VAN 1819.

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

I.

Aanleiding en voorbereiding tot de Atjeh-reis.

Tot in de 18e eeuw waren de betrekkingen der Europeanen met Atjeh immer óf zeer los, óf zeer gespannen geweest. Zelfs de zoo geweldige Warren Hastings, gouverneur-generaal van Bengalen, moest er in berusten, dat, als antwoord op betoonde welwillendheid, hem bij een sultansbrief van 7 November 1786 de brutale mededeeling gewerd, dat, als hij nog meer waardelooze zaken dacht te zenden, hij beter deed dit geheel na te laten. "Ofschoon ik toch", schreef de vorst, "u verzocht mij 300 kleine geweren overeenkomstig het u toegezonden model te sturen, blijken de mij geworden, die ik U hierbij terugaanbied, niets te beteekenen; ik verzoek U als gij me voor het vervolg iets wilt zenden, dat het wat waard is of het anders in het geheel niet te doen"! (*a*)

In datzelfde jaar 1786 had kapitein Francis Light aan eene Engelsche vestiging op Poeloe Pinang gedacht, welk eiland hem geschikter dan Atjeh voorkwam. Wel achtte hij Atjeh eene goede havenplaats, het land buitengewoon vruchtbaar en zeer volkrijk; doch de bewoners, schreef hij dd. 15 Februari 1786 aan den gouverneur-generaal van Bengalen, waren fanatieke Mohammedanen; men zou eene aanzienlijke militaire macht noodig hebben, om de hoofden in bedwang te houden (*b*). Evenzoo oordeelde er over

(*a*) Zie den brief in bijl. 1. — Alle Engelsche stukken en aanhalingen, waarbij ik geene andere bron noem, zijn uit de Roosegaarde Bisschop-verzameling.

(*b*) „Acheen is a good road, but no place of security against an enemy there—the country is fertile beyond description and very populous. The inhabitants rigid and superstitious Mohammedans, sullen, fickle and treacherous. To form a settlement there of safety and advantage, a force sufficient to subdue all the chiefs would be necessary."

['s-Grav., Bijdr. TLV, 1900]

076 920 / 600 806

James Price in een rapport aan het Opperbestuur te Londen, gedagteekend Calcutta 23 Februari 1786. Pinang was gezonder en daar had men niet de maatschappelijke wanorde, die iederen Europeaan van Atjeh verdreef (*a*). Het gevolg dezer overwegingen was, dat bij een verdrag met den radja van Quedah voor eene pachtsom van 10.000 dollars het eiland aan Groot-Britannië werd afgestaan (*b*).

De jaren van Pinangs opkomst werden intusschen eene lijdensgeschiedenis; men nam zelfs in overweging het eiland te verlaten, en naar eene meer geschikte plaats uit te zien; doch de niet opgegeven gedachte aan eene vestiging te *Atjeh* en aldus in dat land een overwegenden invloed te erlangen, bracht er toe bij om voor het belang van Pinang een geopend oog te houden (*c*). Aan het bestuur aldaar was dan ook speciaal de leiding der Atjehsche zaken opgedragen. Eene bijzondere omstandigheid werkte ongeveer in 1812 mede om deze leiding meer rechtstreeks in handen van het Pinangsche bestuur te voeren.

Sinds 1802 regeerde als sultan van Atjeh, zooveel de omstandigheden dit toelieten, *Djohor Alum Shah*. Hij was zijn vader opgevolgd, doch als altijd, had ook deze vorst eene machtige partij tegen zich. Die partij achtte zich na eene tienjarige regeering van Djohor Alum sterk genoeg om naar een vervanger om te

(*a*) „I prefer Penang to the port of Acheen", schreef hij, „as being more healthy and entire free from that oppression, war and confusion which however distressed and at length driven out every European nation who has attempted to settle there."

(*b*) „Whereas", luidde het in een stuk van den vorst van Quedah aan den gouverneur-generaal van Bengalen: „Whereas captain Light Deva Rajah, came here and informed us that our friend requested Pulo Penang, we have instantly given to our vakeel and friend captain Deva Rajah, to plant the Hon[ble] Company's English flag upon Pulo Penang, a place for trade and to repair your ships of war—and for refreshments, wood and water. Moreover we have made known to the said Captain all our desires, which being come to the knowledge of our friend, and accepted, with all possible speed send people to take possession and remain in Pulo Penang. Whatever necessaries this islands does not afford, shall be supplied by us from our country of Quedah. — Signed on the 20th day of the Moon Shaval, in the year 1199 Hegira".

In Bisschop's verzameling liggen nog meer stukken betrekkelijk dezen afstand. Het kwam mij echter niet noodig voor ze over te nemen.

Men zie over Pinang's stichting o. a. ook W. C. Nieuwenhuyzen: „Poeloe Weh" in „De Indische Gids" van April 1898.

(*c*) Bl. 27—28 van het dikwerf in deze verhandeling door mij aan te halen werk: *Acheen* door John Anderson (1840).

zien. Zij liet het oog vallen op zekeren said *Hussain*, die evenwel niet in Atjeh woonde, doch te *Pinang* als een zeer rijk handelaar gevestigd was. De said zou een verre verwant van het sultansgeslacht zijn; vermoedelijk zullen vooral zijne rijkdommen tot de keuze geprikkeld hebben. Hoe ook, men bood hem den vorstelijken zetel aan, met bijvoeging, dat, als hij zich te oud mocht achten, men gaarne zijn tweeden zoon als tegenkoning wilde hebben. Deze telg, een schobbejak als de rest, was tot dusver bootsman of zoo iets op de schuiten zijns vaders geweest. Hussain weigerde inderdaad voor zichzelven de kroon, doch nam hem, zeer tot zijne schade en tot zijn verdriet, voor den jongen schuitenvoerder aan. De zetel moest echter nog veroverd worden, waartoe te Pinang eene vloot werd uitgerust.

Het Engelsche bestuur aldaar had geene bijzondere reden om in dezen tusschen beiden te treden, want toen in 1814 kapitein Canning namens de regeering te Calcutta naar Atjeh was gegaan, om regelingen te treffen ter verzekering van een veiligen handel, had de zendeling van sultan Djohor en zijn gevolg alweder eene hoogst beleedigende ontvangst ondervonden (*a*).

Hussain zeilde in het midden van 1815 naar Atjeh, vergezeld van zijn zoon; en daar werd deze als *Syf-ul-Alum Shah* door de vergaderde hoofden tot sultan uitgeroepen. Onder hen behoorde de betrekkelijk machtige potentaat van *Pedir*, toekoe Paekie, die veel tot het slagen der omwenteling had bijgebracht. Maar eerlang kreeg deze toekoe onaangenaamheden met Syf, zoodat hij weer tot de partij van den verjaagden Djohor overging, die van nu af zijn zetel te *Pedir* vestigde. — Voor Syf werd het evenzeer spoedig te Atjeh zelf te warm, waarom hij Djohor's voorbeeld volgde, doch zijn verblijf koos te *Telok Semawé*, ook op de Oostkust tusschen Pedir en Penang, ten westen van Pedir gelegen. Men had dus nu twee sultans: *Djohor* te *Pedir*, die wij in de stukken ook wel als den *ouden* sultan vinden aangewezen; en den voormaligen schuitenvoerder *Syf* te *Telok Semawé*. Te Atjeh zelf regeerde feitelijk de federatie der drie Sagis.

De burgerkrijg werd onderscheidene jaren zóozeer met afwisselende kansen gevoerd, dat eindelijk het Pinangsche bestuur zelf niet meer wist, wie der twee pretendenten als sultan moest erkend worden. Hierdoor zou, naar wij zullen zien, ook een strijd ontstaan

(*a*) *Asiatic Journal* dl. IX bl. 404.

tusschen de twee meest gezaghebbende Engelsche autoriteiten in die streken: *Raffles*, luitenant-gouverneur van Benkoelen, en kolonel *Bannerman*, gouverneur van Pinang.

De naam van dezen laatste is door dien van genen geheel in vergetelheid gebracht, of liever de nagedachtenis gesmaad door zijne landgenooten, omdat hij voor het gewetenloos drijven van Benkoelens gouverneur niets gevoelde (*a*). 'tWas anders lang geene onbeteekenende persoonlijkheid, een man, wiens hart op de rechte plaats zat. Als officier had hij in Madras eene verdienstelijke militaire en politieke loopbaan achter zich, toen hij lid van het Parlement en daarna voor vele jaren een uitnemend lid van de directie der Oost-Indische Compagnie te Londen werd (*b*). Bij het overlijden van gouverneur Petrie trad Bannerman als gouverneur van Penang op, en viel als zoodanig midden in de hem onbekende Atjesche quaestiën.

Nog bij Petrie's leven was zekere kapitein Coombs op het einde van 1817 of begin 1818 in commissie naar Atjeh gezonden, om naar den waren sultan te zoeken. De hoofden verklaarden hem, dat zij voor altijd *Djohor* afgezworen en *Syf* als hun sultan erkend hadden. Intusschen werd een paar dagen vóor Coombs' komst te Atjeh een brik onder Engelsche vlag door toekoe Packie van Pedir afgeloopen. Coombs onderhield hierover de hoofden, die zich verontwaardigd toonden over dat schandaal en beloofden er Packie voor ter verantwoording te roepen!! — Na een verblijf van 14 dagen in Atjeh, verliet de kapitein de ongastvrije plaats in Februari 1818, overtuigd, dat *Syf*, met wien hij ook eene samenkomst had, de erkende vorst was, doch tevens dat het Engelsche bestuur dezen met 'n 1000 man moest ondersteunen, ten einde hem in staat te stellen het gezag te handhaven. De kapitein ging vervolgens naar Calcutta, ten einde, overeenkomstig het verlangen van het Pinangbestuur, de regeering in te lichten.

Raffles wist wellicht ook niet veel van de verwarde Atjehsche quaestiën, in ieder geval had hij er niets mede te maken. Dit belette hem echter geenszins om er zich mede te bemoeien en wijl hij een brutaal heer van groot gezond verstand was, en in vele opzichten een geniaal inzicht had, won hij het ten slotte van

(*a*) Zie *Papieroorlog* in dit tijdschrift dl. XLIX (1898) bl. 418—419; ov. bl. 30—31.

(*b*) *Asiatic Journal* dl. IX bl. 312.

Bannerman en Coombs beiden, toen hij met hen over Atjeh verschil kreeg. Als reden zijner bemoeienis gaf hij op, dat, naar hem ter oore was gekomen, de Nederlanders sultan *Djohor* te Pedir hulp hadden aangeboden. Tot dusver ontdekte ik hiervan nog geene sporen in onze archieven, doch ook te Pinang kwamen berichten hiervan. Djohor zelf beweerde, dat de Bataviasche regeering zich van eenig aanbod onthouden had. Hoe ook, Raffles schreef van Benkoelen aan Djohor, dat deze die hulp moest weigeren; hij, Raffles, stond gereed naar Calcutta te gaan en daar beloofde hij de hulp der Bengaalsche regeering voor Djohor in te roepen.

Zoo gezegd, zoo gedaan. De luitenant-gouverneur verscheen in de Britsch-Indische hoofdstad, waar hij de regeering de oogen opende voor het denkbeeldig gevaar, dat de Nederlanders er toe zouden komen om den China-weg te monopoliseeren. Atjeh moest dus binnen de sfeer der Britsche belangen worden getrokken en uit dezen hoofde diende men sultan *Djohor* te helpen.

Te Calcutta bevond zich tevens kapitein Coombs, en wel om, in strijd met Raffles' meening, de hulp der Britsch-Indische regeering in te roepen voor sultan *Sijf*.

Gouverneur-Generaal lord Moira was destijds voor den onbelemmerden China-handel warm gemaakt. Eene commissie naar Atjeh achtte hij uit dien hoofde zéer noodig, en hij gevoelde zich te gelukkiger daartoe de noodige bevelen te hebben gegeven, toen hem het bericht gewerd, dat resident Farquhar op Borneo's Westkust door Van Boekholz was afgewezen, en nader Farquhar's tractaat met Riouw door Wolterbeek was vernietigd. „Wij hopen", schreef de Calcuttasche regeering dd. 14 Januari 1819 naar Londen, „dat wij nog in tijds komen om op Atjeh onzen staatkundigen invloed met uitsluiting van dien der Nederlanders of van andere vreemde natiën te vestigen" (*a*).

Maar bij de opdracht dier commissie had de regeering niet wagen te beslissen in de met elkander strijdende adviezen van Raffles en Coombs. Vertrouwende, gelijk zij aan het Londensche bestuur schreef, dat de eerlijkheid en het gezond oordeel van Raffles en Coombs hen van onaangename geschillen zouden terughouden (*b*), werd besloten dat zij met hun beiden naar Atjeh

(*a*) Zie § 9 van het rapport in bijl. 9 mijner *Riouw*-verh. in dit tijdschrift, dl. LI (1900).

(*b*) „that the integrity and judgement of the Commissioners would prevent any improper bias in their minds." Uit een rapport dd. 7 October 1820 van

zouden gaan om een verdrag tot stand te brengen tusschen het Engelsche gouvernement en den sultan, die als regeerder aangetroffen werd (*a*). Het doel der commissie omschreef de regeering nader in haar rapport aan Londen:

1°. toekomstig misverstand te voorkomen („to preclude future misunderstanding");

2°. te verzekeren de vrije vaart door de straat van Malakka en de vaste handelsgemeenschap met de noordkust van Sumatra („to secure the free navigation of the straits of Malacca, and an uninterrupted commercial intercourse with the northern coasts of Sumatra");

3°. na te gaan, wie der sultans de machtigste partij had en daarmede eene verbintenis aan te gaan („to ascertain whether the party of the old king Jowhar ool Alum or that of the new king Syf ool Alum predominated in the state; and to negotiate with the ruling party whichever it might be"). Mocht bij de commissie twijfel blijven bestaan, dan moest zij naar Bengalen terugkeeren om nadere bevelen te erlangen. Ten einde dit echter zooveel mogelijk te voorkomen, werd aan Raffles als de oudste, eene beslissende stem in de commissie toegekend.

Zoo kreeg de luitenant-gouverneur van Benkoelen ten slotte toch het laatste woord in eene aangelegenheid, waarmede hij anders in die qualiteit niet te maken had en waarmede hij zich integendeel niet had mogen bemoeien!

Toen dus Raffles en Coombs te Pinang terugkwamen om de Atjehcommissie te beginnen, was gouverneur Bannerman ten hoogste over dit grijpen in zijne bevoegdheid verstoord (*b*). Hij schreef onmiddellijk naar Calcutta om de Atjeh-instructiën ingetrokken te

---

het Bengaalsch bestuur (Moira, Stuart, Adam en Fendall) aan Londen. In dit stuk wordt het zenden der commissie uitvoerig behandeld. Ik acht echter niet noodig het hier te doen afdrukken, wijl vele bijzonderheden ook te vinden zijn bij Anderson, zoodat ik mij kan bepalen tot het in den tekst mededeelen van hetgeen door dien schrijver niet is gepubliceerd.

De hoogleeraar Veth heeft in noot [2]) bl. 166 van *De Gids*, 14e jaarg. (1850), 1e dl., het voornaamste van Anderson's verhaal over de beide pretendenten en het verschil van gevoelen tusschen Raffles en Bannerman overgenomen. Veth behandelt het onderwerp bovendien zelfstandig op bl. 86 vv. van zijn in 1873 verschenen werk over „Atchin en zijne betrekkingen tot Nederland".

(*a*) „With the king actually in power".

(*b*) „The superintendence of political relations over Acheen belonged, by the highest authority, to the government of Pinang." Anderson bl. 137.

erlangen en wenschte van de commissie, dat deze op bericht van daar wachten zou, hetgeen echter deze weigerde (*a*). Zoo moest dus de commissie voortgang hebben; doch nu bestreed Bannerman met Coombs de door Raffles wenschelijk geachte manier van uitvoering.

Bannerman oordeelde, dat, overeenkomstig de door Calcutta gegeven instructiën, de commissie Raffles-Coombs dadelijk naar Atjeh moest gaan, terwijl eerst dan Raffles aan de mede hem gedane opdracht behoorde te voldoen, om *oostwaarts van Penang* een etablissement te zoeken; Raffles beweerde, dat hem de vrijheid was gelaten om in dit opzicht naar omstandigheden te handelen. Verder rees quaestie over het door dezen van Bengalen medegenomen detachement artillerie. Bannerman meende, dat deze militairen bepaaldelijk bestemd waren om den tocht naar Atjeh te maken; zijne tegenpartij, dat ze hem uitsluitend ter beschikking waren gesteld ter aflossing van het detachement te Benkoelen (*b*). Ook over de behandeling in bijzonderheden van de Atjeh-commissie rees verschil. Raffles wilde eerst naar *Pedir*, dus naar zijn vriend *Djohor*; Bannerman en Coombs achtten dit weder in strijd met de door de regeering gegeven instructiën, welk inzicht de regeering zelve, zooals later bleek, gedeeld heeft (*c*). Coombs en het bestuur te Pinang stonden er namelijk op, dat de commissie eerst naar de

(*a*) „The mission proceeded in the first instance from Calcutta to Prince of Wales' Island. The Government of that Presidency wished to suspend the operations of the mission, judging that a reference which had been made to us would induce us to recall our instructions. With this wish, however, the Commissioners did not think themselves authorised to comply, and they adhered to their intention of proceeding on their mission." — Uit het aangehaald rapport dd. 7 October 1820 van het bestuur te Calcutta aan Londen.

(*b*) De oorzaak van al deze verschillen lag aan de regeering te Calcutta, wier instructiën onvolledig waren. Volgens het Pinangsche bestuur had Raffles herhaaldelijk aan Bannerman verzekerd, dat hij, Raffles, *mondelinge* opdrachten gekregen had, die met de schriftelijke in strijd waren. Het Pinangsche bestuur beweerde dit althans in een schrijven dd. 14 Augustus 1819 aan Calcutta. Raffles heeft het echter ontkend, bij een schrijven, gedagteekend Calcutta 31 December 1819; toen was echter Bannerman reeds overleden (8 Augustus 1819). Uit dit schrijven, dat ik in bijl. 2 heb opgenomen, leert men ook het bestaan der in den tekst vermelde quaestiën kennen.

(*c*) „It was the plan of Sir T. S. Raffles to go first to the old King Jowhar ool Aulum at his residence at Pedir. Such a measure would undoubtedly have been decidedly contrary to the spirit of our instructions. It was opposed by captain Coombs and strenuously objected to by the Government of Prince of Wales' Island." Rapport van 7 October 1820.

hoofdplaats Atjeh zou gaan, dus dat men begon met de positie van vriend *Syf* op te nemen, ofschoon deze het er ook niet meer had kunnen uithouden. Toen men het niet eens kon worden, wenschte Bannerman andermaal, dat men dan wachtte tot de regeering te Calcutta zich nader zou hebben verklaard. Daartegen wierp Raffles de exceptie op, dat de Hollanders tijd zouden vinden om met *Djohor* te contracteeren. De quaestie werd nog meer ingewikkeld, toen *Syf* zich ook op de Oostkust gevestigd had, namelijk te Telok Semawé, gelijk ik verhaalde. Men belegde te Pinang eene vergadering, die tevens door Sijf's vader werd bijgewoond, en waarin men het volgende overeenkwam. Aan de hoofden uit de omgeving van de hoofdplaats Atjeh zou rechtstreeks eene kennisgave van Pinangs gouverneur gezonden worden over de aanstaande komst der commissie; vader Hussain zou zijne tusschenkomst verleenen om *Syf* te waarschuwen; en daar *Djohor* geen gemakkelijk te bereiken adres meer had, zou de commissie weliswaar naar de hoofdplaats Atjeh gaan, doch tevens onderweg even Pedir aandoen, ten einde onderzoek in te stellen naar de bemoeiingen der Hollanders en zoo noodig daaraan een einde te maken.

De quaestiën tusschen de twee gouverneurs schenen dus, wat dit betrof, geschikt; doch nu haalde Raffles een stukje uit, dat Coombs en Bannerman werkelijk de gal deed overloopen.

Er telde nog een derde bestuurshoofd in dit spel mede, namelijk de majoor Farquhar van Malakka. Deze was destijds van zijn tocht naar West-Borneo en Lingga teruggekomen. Mocht hem te Pontianak door onzen commissaris Van Boeckholz de deur zijn gewezen, te Lingga had hij met den sultan een contract weten te sluiten; op die ontdekkingstochten nu kreeg hij de overtuiging, dat de *Karimon*-eilanden uitstekende gelegenheid voor eene Engelsche vestiging zouden aanbieden.

Dat daaraan gedacht werd, wisten wij, waardoor het te vreemder wordt, dat men onzerzijds tegen de bezetting van eilanden als Singapore niet waakte. „De Engelsche heeren zijn nog allen hier", schreef gouverneur Thyssen dd. 11 November 1818 aan Wolterbeek na de overgave van Malakka door majoor Farquhar: „de Majoor hoopt nog op het bezitnemen van de Karimon-eilanden; op Poeloe Pinang schijnt het in bezit nemen van dezelve en het koningrijk Adcheen, gelegen op Sumatra, een zeker plan." — Wij dachten ons echter door Wolterbeek's nader Riouw-tractaat tegen alle verdere vestigingen in die streken van Engelsche zijde gewaarborgd.

Farquhar deelde per brief aan Raffles zijne gunstige meening over de Karimon-eilanden in den namiddag van 19 Januari 1819 mede, toen de luitenant-gouverneur zich te Pinang voor de reis naar Atjeh gereed maakte (a). De uitnoodiging om gezamenlijk die gelegenheid te gaan opnemen, vond Raffles van zooveel belang, dat hij voorloopig de gansche Atjeh-reis, die eerst, volgens hem, niet had uitgesteld kunnen worden, zooals door Bannerman verlangd was, er aan gaf niet alleen, maar er inderdaad van doorging, zonder Bannerman of Coombs iets ten afscheid te zeggen! (b) Wat meer is, hij nam de naar Bannerman's oordeel voor *Atjeh* bestemde artillerie en andere militaire voorraden voor zijn Karimon-tocht mede, terwijl hij er zich verder toe bepaalde om voor beide heeren eene schriftelijke kennisgave achter te laten!

De maat kon nog voller. Toen namelijk Raffles de Pinangsche haven zoo onverwacht had verlaten, bedacht hij zich .... "It occured to me for the first time". Wat? — Gelijk wij weten, er was besloten dat men, én de Atjehsche hoofden, én Syf door brieven terstond op de hoogte van de commissie moest stellen, doch sultan Djohor zou door de commissie zelve worden ingelicht. Nu echter het vertrek zoo plotseling was verdaagd, kon het wel gebeuren, dat de Nederlanders hun slag bij sultan Djohor zouden weten te slaan; en om dit te voorkomen, gelastte Raffles nog in Pinangs haven, zonder er Bannerman of Coombs in te kennen, dat het compagnie-schip *Minto* onverwijld naar Pedir zou stevenen, ten einde sultan Djohor in te lichten. De commandant, luitenant Criddle, schijnt geen reden gehad te hebben om de lastgeving niet op te volgen (c) Hij begaf zich dus naar Pedir, waar hij sultan Djohor, ingevolge zijne instructie mededeelde, dat de commissie binnen drie of vier weken zou verschijnen en dat de vorst gerust kon vertrouwen op de rechtvaardigheid en den goeden zin der Engelsche regeering. Sultan Djohor antwoordde gansch nuchter, dat de Nederlanders hem geenerlei opening hadden gedaan, doch beloofde tevens in geene onderhandelingen met hen te treden. Zoo had Raffles toch zijn zin weten door te drijven, dat men eerst Pedir

(a) Zie bl. 407 „Papieroorlog"; ov. bl. 19.

(b) „He suddenly embarked from the Island without previous intimation either to that Goverment or to his colleague captain Coombs; and sailed in prosecution of the separate mission with which he was charged to the eastern Islands." Rapport van 7 October 1820.

(c) Zie in bijl. 3 de lastgeving van Raffles aan Criddle met de instructie.

zou aandoen; al deed de commissie het dan ook niet zelf. De regeering van Calcutta beweerde deze manieren niet voldoende te hebben begrepen, ook nadat daaromtrent van Pinang eene mededeeling had plaats gevonden (*a*).

Raffles bleef slechts een paar weken afwezig, hij was reeds den 16[n] Februari terug. Doch, dit moet gezegd worden, hij had voor zijn land in dien korten tijd eene groote daad verricht, zoo waarlijk de grondslag voor eene belangwekkende stad gelegd, een anti-Batavia!

Nu eerst maakte hij zich gereed voor Atjeh, vervullende andermaal onze ambtenaren te Malakka met vreeze, dat hij een nieuwen aanslag op onze bezittingen, namelijk op de *Karimons*, beoogde (*b*).

Onderwijl klaagden gouverneur Bannerman en kapitein Coombs Benkoelens gouverneur aan, over zijn willekeurig onderbreken der Atjeh-commissie en de eigenmachtige wegzending van de *Minto*. Raffles heeft zich in zijne aan het bestuur van Calcutta gerichte missive dd. 30 September 1819 daarop verdedigd; dat stuk is even vervelend te lezen als de lange schrifturen, waarmede hij gewoon was, bij ons bestuur te Batavia zijne wederrechtelijke handelingen te bepleiten (*c*).

II.

Het verblijf van Raffles op de reede van Atjeh.

Het baart wel geene verwondering, dat toen Raffles van zijne Karimon-reis op den 16[n] Februari 1819 te Pinang terugkwam, hij de heeren Bannerman en Coombs zeer uit hun humeur aantrof en dat dientengevolge de twisten over de opvatting van de Atjeh-commissie een nog scherper karakter aannamen. De gouverneur van Pinang meende namelijk, dat troepen medegegeven moesten worden, om

(*a*) Rapport aan Londen van 7 October 1820: „This proceeding was contrary to the spirit of our instructions; and independently of that consideration was obviously improper without previous communication with his colleague. The circumstances mentioned in the preceding paragraphs have not yet been sufficiently explained by sir T. S. Raffles, and we cannot disguise from ourselves that they indicated an undue bias towards the interests of Jowhar ool Aulum, inconsistent with the impartiality requisite towards obtaining the best security for our interests and prescribed by our orders."

(*b*) Zie den brief dd. 16 Maart 1819 van onzen gouverneur Timmerman Thyssen aan Wolterbeek in bijl. 4.

(*c*) Zie bijl. 5.

des noods met geweld de Britsche vlag te Atjeh te planten; Raffles daarentegen — en men kan weder voor zijn doorzicht niet genoeg bewondering hebben — achtte het beter geheel en al van Atjeh af te zien, dan de geringste kans voor een oorlog er te loopen! Wèl dus scheen hij het onhandelbare volk te kennen; zijn oordeel was, dat zelfs eene zoogenaamde onderwerping geen enkele vrucht zou opleveren.

De commissie vertrok dientengevolge zonder oorlogsgeleide, en nu rechtstreeks naar de hoofdplaats Atjeh, zonder derhalve Pedir aan te doen; doch Bannerman zich verzekerd houdende, dat men militaire hulp niettemin zou noodig hebben, rustte alvast eenige schepen er voor uit „at a considerable expense", rapporteerde Calcutta aan Londen (*a*).

Den 14ⁿ Maart 1819 ankerde de commissie voor de hoofdplaats Atjeh. Gelijk ik mededeelde, bevond zich daar geen sultan; het gezag werd er uitgeoefend, schreef de regeering te Calcutta naar Londen, „in naam door den raad der Sagis, maar in werkelijkheid door Panglima Polim, bijgestaan door zijne aanhangers". De hier bedoelde Sagis waren die der XXII, XXV en XXVI Moekims; reeds vòor het einde der 17ᵉ eeuw stond het sultanaat onder voogdij van de hoofden dezer om de hoofdplaats gelegen landschappen. Panglima Polim (d. i. Heer Oudere Broeder) was de titel, dien het hoofd der XXII Moekims evenzeer vele geslachten door gedragen had; hij gold als de voornaamste onder de Sagishoofden (*b*).

De commissie begon met eene circulaire naar land te zenden, waarin zij de bevoegde hoofden tot eene vergadering opriep. Polim alléen antwoordde uit zijne XXII Moekins (*c*); de vergadering zou binnen acht dagen plaats vinden; tot zoolang behoorde de commissie niet aan land te komen; had zij iets te vertellen, men zou zich tot den Sjahbandar wenden. Vriendelijk was dus het bescheid niet. Nochtans het verbod tot landen gold slechts de commissie als zoodanig. Men

(*a*) In het rapport van 7 October 1820: „It was proposed by the Government of Prince of Wales' Island that a military force consisting of relieved divisions of the 20th regiment native infantry should follow the mission to Acheen. This however was very properly protested against by the Mission. Ships were nevertheless taken up by the Government of Prince of Wales' Island at a cönsiderable expense for this purpose."

(*b*) Verg. bl. 2 en bl. 139—bl. 139 dl. I van Dr. C. Snouck Hurgronje's „Atjehers" (1893).

(*c*) „From his usual place of residence in his own country". In het rapport dd. 7 October 1820 aan Londen.

liet het derhalve toe, dat Raffles, Coombs en de ondergeschikten herhaaldelijk aan land gingen, waarvan werd gebruik gemaakt tot het uitvorschen, welke sultan de meeste kans van slagen had. De ontvangst, die de heeren bij dergelijke gelegenheden ondervonden, was echter ten hoogste onwellevend, zoodat zij geheel overeenkomt met het verhaal, dat ervan door de Atjehers aan onze zeelieden gedaan werd, toen de *Wilhelmina* dd. 22—24 Juni 1819 te Atjeh ankerde (*a*). Bovendien won het gerucht veld, dat de commissie gekomen was om het land in bezit te nemen. De bevolking liep te hoop en richtte aan den mond der Atjeh-rivier eene versterking op, over welke vijandige houding de commissie zich bij Polim beklaagde.

De groote man verscheen eindelijk zelf. Hij nam zijn intrek in 's vorsten paleis, waardoor het Bengaalsch bestuur tot de overtuiging kwam, dat Polim uitsluitend de regeerder was: "of his entire disregard for both the competitors, and of his own undisguised supremacy at the capital"; dat dus sultan Djohor in het geheel niet erkend werd en dat men den te Telok Semawé verblijvenden sultan *Sijf* slechts als een werktuig in handen der partijen beschouwde (*b*). De vergadering moest nu ten bepaalden dage plaats vinden, toen een hoofd van de Djohorpartij Raffles tegen verraad waarschuwde. Deze, die eene beslissende stem had, oordeelde het dientengevolge verstandiger, zich niet te wagen; hij schreef een brief, dat hij ziek was, en derhalve de vergadering geen voortgang kon hebben. De Calcuttasche regeering heeft deze houding afgekeurd. Wel geloofde men niet, dat de samenkomst eenige vrucht zou hebben gedragen, doch daar de commissie zelve de vergadering had verzocht, vorderde de vorm, dat zij er zich niet aan onttrokken had (*c*).

(*a*) Zie mijne verhandeling in dit tijdschrift dl. XLIX (1898), bl. 224—bl. 225; *vv.* bl. 20—bl. 21: „Sumatra's Westkust naar aanleiding van het Londensch tractaat van 13 Augustus 1814".

(*b*) In het rapport aan Londen dd. 7 October 1820: „It is evident to us that Panglima Polim was the actual ruler of Acheen; that he had entirely cast off his allegiance to Jowhar ool Aulum and was not disposed to renounce it; moreover that he treated Syf ool Aulum merely as a tool, and though he professed allegiance to him, had no inclination to acknowledge in him any real sovereignty."

(*c*) In het rapport als voren: „This decision we disapproved. The assembly having been convened on the invitation of the Commissioners, courtesy and decorum required that the latter should attend it. But beyond the fulfilment

De Pinangsche verdeeldheid had zich inmiddels aan boord der commissie voortgezet (*a*). Raffles vond dat de onderzoekingen zijne vroegere overtuiging omtrent den voorrang van sultan *Djohor* bevestigden. Coombs hield met evenveel kracht vol, dat men met sultan *Sijf*, die door de Sagis als vorst werd erkend, aanraking moest zoeken; voor onzen kapitein was Raffles' onthouding te meer teleurstellend, wijl hij voor resident te Atjeh bestemd was geworden, en men nu de plaats stond te verlaten. Een *papieroorlog* ontbrandde alzoo tusschen beide mannen op hetzelfde schip naast elkander gezeten! Zoo noemde Raffles in een brief aan zijn vriend Inglis deze gedachtenwisseling, die 'n 1000 bladzijden groot formaat innam, heette het (*b*). Men ziet het, 't woord heeft hij niet alleen voor den Singapoorschen pennenkrijg gebezigd!

III.

De sluiting van het Atjeh-tractaat te Pedir dd. 22 April 1819.

Zoo zeilde de commissie, na een nutteloos verblijf van zeven weken op de reede van Atjeh, heen, om, overeenkomstig Raffles' beslissende stem, doch nu in overeenstemming met kapitein Coombs, sultan Djohor te ontmoeten. Het is zoo, Raffles' vriend had zeeschuimende zonden tegenover de Engelsche vlag, nog van betrekkelijk jongen datum, op zijn geweten; doch Raffles wist het er heen te leiden, dat vóor het vertrek der commissie van Atjeh, Djohor haar een soort van apologie deed toekomen, die heeren commissarissen voldoende achtten, schreef de Bengaalsche regeering naar Londen (*c*). Bovendien de onrust *Packie* (bl. 161) bestond niet meer.

of these obligations, we are not aware that any advantage could have been expected from the proposed meeting."

(*a*) Verg. § 14 en § 15 der bijlage 5.

(*b*) Brief aan Sir Robert Harry Inglis, gedagteekend Singapore 12 Juni 1819: „We remained there *(in Atjeh)* nearly seven weeks, during the early portion of which we were directly opposed in our politics, but at length after a paper war which actually occupies above a thousand pages of the Company's largest sized paper, he came round to my opinion....". Zie „Memoir of the life and public services of Sir Thomas Stamford Raffles", door zijn weduwe. Uitg. 1830 bl. 397. In de uitgave van 1835 is dit deel van den brief weggelaten; zie dl. II bl. 36. De brief komt vertaald voor in Steyn Parvé's werk over Borneo.

(*c*) In het rapport van 7 October 1820: „It was requisite before any negociation could be opened with Jowhar-ool-Aulum that an apology should be received from him for past insults and outrages committed against the

De shahbandar van Atjeh had zich met eene commissie naar Pedir begeven, quasi om sultan Djohor vergiffenis te verzoeken, en hem zijne onderwerping, namens de drie Sagis aan te bieden, doch inderdaad met het doel om den vorst op te lichten. Toen hij zich hierin door Packie zag gehinderd, was deze door den shahbandar overhoop gestoken. De waarheid der voorstelling valt wellicht te betwijfelen, in ieder geval Packie bestond niet meer (*a*).

De weg was dus effen gemaakt. Te Pedir werd de commissie door sultan Djohor ontvangen en aldaar den 22n April 1819 een tractaat gesloten. Het verdrag is nooit iets anders geweest dan scheurpapier in de oogen der Engelsche bestuursleden zelven, gelijk we het uitdrukkelijk van hen zullen vernemen. Niettemin heeft men dat vod tegen onze diplomatie met het meeste succes weten te gebruiken, waardoor het een stuk van onze geschiedenis — maar welk eene geschiedenis!? — is gaan uitmaken. Daar de letterlijke inhoud van enkele artikelen ter sprake moet komen, geef ik dien hier voor zooveel noodig weer (*b*):

Art. 1. Eeuwige vriendschap over en weer; «neither of whom shall give any aid or assistance to the enemies of the other".

2. De Britsche regeering belooft aan den sultan den kroon-pretendent Syf te helpen verwijderen.

3. «His highness the king grants to the British Government the free trade of all his ports, and engages that the duties on merchandize, levied at those ports, shall be fixed and declared, and shall also be payable by the resident merchant. His highness likewise engages not to grant or authorize a monopoly of the produce of his states by any person whatever."

4. «His highness engages, whenever the British Governement may desire it, to receive and protect an accredited agent of the British Government, with a suitable establishment, who shall be permitted to reside at his highness's court, for the purpose of conducting the affairs of the Hon. Company."

5. «In consideration of the injury which might result to the British trade from its exclusion from the ports of his highness's state, not at present subject to his authority, his highness agrees and consents,

---

British nation. This was one of the points to which the attention of the Commissioners was directed; and during the communications which took place prior to the departure of the Mission from Acheen, an apology was received which the Commissioners seemed sufficient." Verg. bl. § 9 en § 10 van bijlage 5.

(*a*) Zie *Asiatic Journal*, dl. IX bl. 40.

(*b*) Het verdrag is in zijn geheel afgedrukt bij Anderson bl. 218 en bij Smulders bl. 163.

that the ships and vessels of Great Britain shall continue their commercial intercourse with the ports of Acheen and Teluksamoy in the same manner as heretofore, unless a temporary blockade of these ports, or either of them, shall at any time be established by and with the consent of the British Government, or resident authority. It is clearly understood, however, by the contracting parties, that no warlike stores, or arms of any kind, shall be furnished, given, or sold by the vessels so trading to the aforesaid ports, under penalty of confiscation of ship and cargo."

6. Van Sultans zijde wordt beloofd: «to exclude the subjects of every other European power, and likewise all Americans, from a fixed habitation or residence in his dominions; he also engages not to enter into any negotiation, or to conclude any treaty, with any power, prince, or potentate whatsoever, unless with the knowledge and consent of the British Government."

7. De Sultan belooft: «not to permit the residence in his dominions of any British subject to whom the resident agent shall offer any objection".

8. Van Britsche zijde wordt beloofd den Sultan onmiddellijk de wapenen enz. te verschaffen, die vermeld worden in het aan de overeenkomst gehechte stuk; en hem tevens de daarin vermelde geldsom van 100.000 ropyen uit te keeren «as a temporary loan, to be paid by his highness at his earliest convenience". Deze bijlage wordt noch bij Anderson, noch bij Smulders aangetroffen.

9. Het uit 9 artikelen bestaand contract wordt binnen zes maanden na de onderteekening geratificeerd door den Gouverneur-Generaal van Bengalen, doch het treedt niettemin dadelijk in werking.

Reeds nu breng ik onder de aandacht, dat in dit contract nergens eene volstrekte uitsluiting van andere Europeesche natiën tot het handeldrijven op Atjeh voorkomt; slechts was verboden zij er zich vestigden. Niettemin schijnt reeds destijds het denkbeeld te hebben bestaan, dat die uitsluiting was bepaald. Althans in Carnegie's brief, gedagteekend Pinang, 27 Juli 1819, waarvan ik in bijl. 4 melding maak, staat deze mededeeling over Singapore: "We have a flag on St. John's (a), and in war time, a few heavy guns on St. John's will give us complete command of the Straits of that place. Sir Stamford Raffles has also made a treaty with the old king of Acheen, which excludes all other Europeans and Americans." De Asiatic Journal berichtte, naar aanleiding van "several authentic private accounts", over het gesloten

(a) Een eiland 5 mijlen van Singapore.

contract o. a. (*a*): "It provides for the residence of a British agent, and the security of a free and uninterrupted commerce."

Zoodra het verdrag was gesloten, werd sultan Djohor in het bezit gesteld van de bij art. 8 bedoelde wapenen en wissels op Pinang tot het bedrag van 100.000 ropyen; vervolgens stevende de commissie naar Telok Semawé om een hartig woord aan sultan Syf te zeggen. Men gelastte hem van zijne aanspraken af te zien, waarop de man antwoordde dat hij zich onderwierp. Ook daarmede nam de commissie genoegen. Deze toezegging was echter even waardeloos als Djohor's tractaat, want nog in Juli 1819 schreef hij den gouverneur van Pinang als *vorst van Atjeh* en straffeloos zette hij zijn rooversleven voort.

Het werk der commissie was hiermede, doch onder tal van onaangenaamheden, ten einde gebracht. Raffles oogstte er al de eer van in; van Coombs werd zelfs bijna niet als mede-gemachtigde voor het sluiten van het contract gesproken (*b*)! De man, die dat groote werk had tot stand gebracht was uitsluitend Benkoelens gouverneur. "The candid and direct conduct of Sir S. Raffles, in effecting a decision between the contending claimants to that kingdom", bazuinde o. a. de *Oriental Star* (*c*), "is spoken of with much encomium, and appears to have been worthy of the representative of the British government. He is stated to have declined employing any military force, beyond one hundred men as a guard. On his departure from Acheen, he left armes and ammunition, and a civil servant behind him (??). Our letter concludes this subject with stating, that it now depends on the government to decide, whether it will be eligible to form a settlement at this place or not, as the sultan and people are much disposed to place themselves under the protection of the British power."

In zijne verantwoording aan Calcutta meende Raffles nog het recht te hebben zich over tegenwerking, verkeerde voorstellingen, insinuatiën van Bannerman's en Coombs' zijde te mogen beklagen, zoodat hij ook hier, evenals in zijne houding tegenover onze regeering, de rol van beleediger voor die van beleedigde ver-

(*a*) Zie dl. VIII bl. 511.

(*b*) Zoo in de *Asiatic Journal*, dl. VIII bl. 511, in eene doorloopende lofrede op Raffles' Atjeh-contract eerst op het einde: „In the arrangement concluded at Acheen Sir Stamford was associated in a commission with Maj. Coombs as joint agents and representatives of the Gov.-Gen."

(*c*) Opgenomen in de *Asiatic Journal* dl. IX bl. 403.

wisselde (*a*). Aan zijn bij de Oost-Indische Compagnie gezaghebbenden vriend Robert Harry Inglis te Londen schreef hij dd. 12 Januari 1819 in zijn op bl. 171 vermelden brief:

„I never had a more disagreeable duty, and consequently was highly satisfied to bring our mission to so desirable a conclusion. It was an object of great importance to take the right side of the question, and had our government been once committed on the other, and troops introduced, we should soon have been so deeply involved that a worse than Candyan war might have been apprehended. In a country like Acheen by military operations we had every thing to lose and nothing to gain."

De geschiedenis kan slechts aan de diepte van zulk een doorzicht hulde brengen; doch overigens was het pure overdrijving, waar hij zich met zijn tractaat ten hoogste voldaan verklaarde. Feitelijk was er niets gewonnen en had dus de commissie evenzeer thuis kunnen blijven. Zelfs kan niet gezegd worden, *dat Djohor op den troon werd hersteld*, zooals de heer Van den Broek opmerkte (*b*); de zaken toch bleven precies zoo, als ze waren en het heengaan van Syf maakte Djohor's positie noch beter, noch slechter. De regeering te Calcutta toonde zich dan ook in haar schrijven naar Londen geenszins met de behandeling der zaak ingenomen. Dat pretendent Syf was losgelaten, keurde ze goed; dat een tractaat met sultan Djohor werd gesloten kon er ook nog door; doch dat men zoo maar wapenen en geld ter beschikking had gesteld, scheen niet te verdedigen. Ja, de commissie had volgens hare instructie de bevoegdheid tot deze verstrekkingen, erkende de regeering (*c*); evenwel was ze geschonken met het oog op stellige daartegenover staande voordeelen, terwijl men feitelijk door het verdrag niets anders dan looze beloften had gekregen. Djohor's macht was geen haar beter dan Syf's gezag en daarbij kwam, merkte de regeering op, dat de contractant zijne residentie was uitgeworpen (*d*)! Noch-

(*a*) Zie bijl. 5 § 15.

(*b*) J. A. van den Broek in zijn artikel over de *Engelschen in den Maleischen Archipel*: Encyclopedie van Ned. Indië.

(*c*) De instructie vindt men in substantie bij Anderson bl. 132 vv.

(*d*) Uit het rapport der Calcuttasche regeering van 7 October 1820: „During the stay of the Mission at Acheen, communication passed with Jowhar-ool-Aulum and Syf-ool-Aulum. It was decided by the Mission before quitting Acheen, and in this opinion the Commissioners were ultimately unanimous, that Syf-ool-Aulum did not possess sufficient power, and that his cause was not sufficiently popular or respectable to warrant their treating with him.

tans, ofschoon dus lord Moira en zijn raad, het verdrag met zoo vele woorden afkeurden, werd het door de regeering geratificeerd, wijl al de voordeelen, die Djohor had bedongen, toch reeds door de commissie in diens handen waren gesteld.

Anderson kan evenmin Raffles' optreden tegenover Coombs en Bannerman volstrekt goedkeuren; doch op hem maakt het doorzicht van den leider een indruk, die tot zacht oordeelen moest leiden. Hij prijst het in Raffles van een oorlog te hebben vermeden, terwijl hij intusschen een verdrag tot stand wist te brengen. Anderson zag echter voorbij, dat het stuk alle voordeelen aan Djohor had gegeven, zonder eenige kans om er iets voor terug te krijgen Volgens den schrijver zou ook Bannerman, door Coombs in verkeerde richting gestuurd, later zijn ongelijk hebben erkend (*a*); de gouverneur, niet op de hoogte, achtte zich enkel door de instructiën zijner regeering gebonden. "The credit of the utmost degree of obedience, respect, and deference for the directions of their superiors, is due to the Penang administration", erkent Anderson (*b*); — eene opvatting, die met mijne eigen indrukken overeenstemt, waar ik er vroeger reeds op wees, dat niet zoozeer persoonlijke naijver van Bannerman op Raffles, beide mannen van elkander verwijderde, doch dat het grondverschil lag in grootere nauwgezetheid van den Britschen officier, die plichtmatig naar gegeven bevelen hoorde (*c*).

These resolution we entirely approved, but we cannot equally applaud the determination which was at the same time adopted of treating with Jowhar ool Aulum, whose situation at the time was in our judgement nearly as pitiable, with the additional disgrace of being avowedly rejected at the capital". — „The advantages to us from this treaty", klaagde de regeering verder, „were future, precarious and dependent on the complete success and permanent establishment of Jowhar ool Aulum, and on his good faith in such events. The benefits to him were instantaneous. Bills for the money were granted by the Commissioners on the spot; the arms and stores were immediately provided .... We do not think that the Commissioners were authorised to pay the money granted by the treaty under the circumstances which then existed, though they were authorised by their instructions to grant pecuniary assistance, if there were a well-grounded hope that such aid would have a decisive influence. In point of fact a considerable part of the money did not come into the hands of the King, but was disposed of in a manner not sufficiently explained at Prince of Wales' Island, where the bills of the mission on Bengal were negociated."

(*a*) Anderson bl. 107 vv.

(*b*) Anderson bl. 137.

(*c*) Papieroorlog, bl. 418; ov. bl. 30.

De bladen van dien tijd, voor zoover ze op de hand van Bannerman en Coombs waren, staken den draak met het opgeschroefd resultaat van Raffles' missie. „It is", klaagde Raffles' orgaan, *The Asiatic Journal*, over de Pinang-publicaties, „the object of some partisans at that island, to depreciate the acquisitions in territory and influence, which Sir Stamford Raffles has effected for the Company". — Een troepenschip van Pinang naar Calcutta had medio 1820 Pedir aangedaan en kolonel O'Hallaran zijne opwachting bij vorst Djohor gemaakt. Een reisgenoot schreef daarover dd. 2 Juni 1820 in een Pinangsch blad: „Col. O'Hallaran whose ideas of a sultan were of course all founded on nabobs of Luknow and other great princes of India, landed here in state shortly after our arrival; his surprize and embarrassments were rather amusing, when he saw a poor creature, surrounded only by a set of half starved chooliahs, sitting in a wretched common atap house. The king, however, behaved with much civility, and talked a great deal about his future plans and operations. He said (which I can scarcely credit) that the late commissioners had promised, by their treaty, to send him immediately from Penang a lac of rupees, and a large supply of military stores, and that his prime minister had gone to receive them. He applied to the officers of the 20th reg. for a book on drill, saying that he was going to raise a corps of 600 men, and that the moment his military stores arrived, he intended to march, with his great guns in front, all along the sandy beach, from Pedir to his good city of Acheen! I dare say he will never be able to execute one half of his present intentions, for he does not appear to have one respectable native near him, and seems to possess a considerable portion of that kind of good nature, which generally goes by a harder name. I make no doubt, if this story about the money and military stores be true, the former will soon be squandered away, and the latter share the same fate with the handsome service of porcelain, which lord Minto sent him some years ago, but the greater part of which was shortly after hawked about Penang for sale."

Wij weten, dat de briefschrijver geheel juist was ingelicht geworden; ook al wat hij verder opmerkte, zou volkomen juist blijken. Doch Raffles' orgaan was er gebeten over. „We have inserted", schreef de *Asiatic Journal*, „the last article chiefly as an example of the mischievous uses to which a free press may perverted in India, if it be suffered to degenerate into an organ

of jealousy, and an engine of counteraction between the Company's own servants. But suppose the above representation of a harassed and distressed sultan, struggling under the difficulties of divided dominion and precarious power, were true, that would not detract fom the value of any territorial cession which he had made with the Company; so that the political position and influence, which the treaty negociated by Sir Stamford Raffles has acquired in the main thing to be appreciated." (*a*)

IV.

Sultan Syf als gepensionneerd zeeroover te Pinang en zijn jongere broeder als roover in Deli.

Pretendent Syf had te Telok Semawé beloofd zich te onderwerpen, deelde ik mede. Hij kwam die belofte na door zich naar de hoofdplaats Atjeh te begeven en er zich met Panglima Polim tegen Djohor te verbinden! Het bestuur te Pinang achtte den tijd gekomen de tanden te laten zien; althans in den aanvang van 1820 stevende het oorlogsschip *Dauntless* naar Atjeh. Syf pakte zijne biezen, doch ging een weg, dien men zeker niet zou verwachten. Hij maakte zich eerst van een jonk meester, plunderde nog twaalf prauwen en had toen de brutaliteit op zijn rooversschip te zeilen ... naar Calcutta! Daar achterhaalden hem de klachten van beroofden; de rechters vonden evenwel geene termen hem te veroordeelen: Syf had gehandeld als een souverein! De zeeschuimer verliet dus ongedeerd den 21[n] Juli 1820 weder Bengalen; ja, de regeering kende hem bovendien een pensioen van 500 dollar 's maands toe. (*b*)

Hij keerde met dat niet onaardig succes naar Pinang terug, waar hij rustig tot zijn dood het pensioentje verteerde. Alleen werd hem nog een oogenblik het leven daar onaangenaam gemaakt door eene interpellatie over zijne oude zonden, welke nu echter niet van Engelsche zijde, doch van onze regeering te Batavia kwam. Ziehier de zaak.

In die dagen was het reeds vier maal voorgekomen, dat onze gouvernementsvaartuigen door de inlandsche equipage werden afgeloopen (*c*). Nu zullen wij ons uit de *Malakka-Riouw*-verhandeling

(*a*) In *Asiatic Journal*, dl. IX, bl. 405—406.

(*b*) Anderson bl. 147 vv. — Het maandgeld kwam ten laste van sultan Djohor, „but there is no prospect of its being realised from him." Rapport 7 Otober 1820.

(*c*) Den 30[n] September 1819 werd van Batavia naar Pinang geschreven: „The practice of the Dutch government, in employing Malays and Javanese

wellicht herinneren de koloniale schoener *Wilhelmina*, gezagvoerder luitenant *Marx Bouwens*; deze had toch deelgenomen aan de Wolterbeek-commissie in 1818 (*a*).

Medio 1819 was deze schoener langs Sumatra's Oostkust gevaren, o. a. ook om eene commissie der regeering te Calcutta te volbrengen; hij had 10.000 dollars en geweren aan boord, doch in Juli of Augustus was de equipage, gebruik makende van het gemis aan Europeesche bemanning, opgestaan. Bouwens en twee zijner manschappen waren vermoord; de echtgenoote van den luitenant bevond zich mede aan boord en was in haar angst over boord gesprongen; twee harer kinderen, die de Javaansche baboe wilde redden, werden in zee geworpen (*b*).

Den volgenden dag kwam het schip te Pasangan, 6 mijlen van Teloksemawé, de residentie destijds van pretendent Syf. Men borg het geld en voorwerpen van waarde zooveel mogelijk bij zich, waarna de 24 muiters met de baboe aan land gingen. Zij vingen eene wandeling naar Telok aan, doch daar de strandbewoners enkele uitplunderden, verborgen de muiters een deel van het geld onderweg in den grond. Aldus bereikten zij Telok, waar ze nog verder werden uitgeplunderd en uitgekleed. Ook kreeg het grootste deel ijzeren boeien aan de beenen. Dat duurde 'n paar weken, toen de kettingen werden afgenomen en al het volk aan het werk werd gezet om een huis voor Syf te bouwen. Intusschen was door de bevolking ook iets van de begraven gelden ter oore gekomen; de woestelingen waren er naar toe geijld en een ieder had het deel genomen, dat men meester kon worden.

---

as sailors on board their vessels, in too great a proportion to the Europeans, had led to some scenes of horrible atrocity; these wretches frequently rebelling and murdering their officers. No less than four small vessels of war, within a few months, had been lost in that manner. These event had induced a determination on the part of the Dutch government, not to trust any of their vessels with a majority of Malays and Javanese on board, and a supply of sailors would consequently be required from Europe." *Asiatic Journal*, dl. IX bl. 408.

(*a*) Zie o. a. *M.-R.* bl. 25.

(*b*) Op dit tragisch voorval heeft betrekking, Thyssens mededeeling dd. 1 September 1819, in de *M.-R.* verh. bl. 46, aan Wolterbeek dat „de goede Bouwens door zijn eigen volk is afgeloopen op de hoogte van Atjeen, met zijne kinderen is vermoord en men de vrouw levendig in zee heeft gesmeten". — Wolterbeek antwoordde den 17[e] September: „Het geval van Bouwens doet mij zeer leed; behalve het verlies van menschen en vaartuig, had hij 50000 Sp. m. aan boord en een interessante commissie naar Calcutta."

Syf had, naar zijn oordeel, als rechtgeaard prins gehandeld. Aan het rooven van het geld kon hij niets doen, daar zijn volk naar geen gezag wilde luisteren, toen van den schat was vernomen. Ook had hij de muiters niet allen kunnen uitleveren, toen 6 weken na de geschiedenis eene Hollandsche brik van Malakka was gekomen; want op het gerucht hiervan waren ze allen op de vlucht geslagen. Later was de Britsche agent Sartorius ze komen opeischen. Syf had de menschen andermaal laten zoeken, doch slechts 12 konden nog opgespoord worden; drie vluchtten andermaal, waarvan 2 buiten Syf's gebied. Hij betaalde toen 150 dollars voor de uitlevering van deze 2, zoodat heer Sartorius met 11 personen teruggging, die via Malakka naar Batavia werden opgezonden.

Het verhoor dezer personen schijnt onze regeering een minder gunstigen indruk van Syf's bemoeiingen te hebben gegeven; althans op bevel van Batavia, richtte onze gouverneur te Malakka, Timmerman Thyssen, eene missive dd. 20 Januari 1821 — de zaak werd dus vrij oud — tot het bestuur te Pinang, welk schrijven werd overgebracht door de oorlogsbrik *Irene*, commandant-kolonel E. Lucas (*a*). De regeering verlangde het gestolen geld en de menschen, die, naar verondersteld werd, nog gevangen werden gehouden, terug; speciaal vorderde zij de uitlevering als misdadigers van negentien met name aangewezen personen. Wijl men evenwel bij geruchte had vernomen, stond er in den brief, dat door Engeland de souvereiniteit over Atjeh was verkregen, wilde men onzerzijds, alvorens de *Irene* tegen Telok Semawé zou optreden, de tusschenkomst van het Engelsch gezag te Pinang inroepen, ten einde niet met vazallen van de Britsche regeering in strijd te komen en om zooveel mogelijk de goede verstandhouding tusschen het gouvernement van Prince of Wales' eiland met dat van Malakka te behouden (*b*).

Bannerman was reeds den 8n Augustus 1819 overleden en als gouverneur opgevolgd door W. E. Philips (*c*). Deze oordeelde de zaak veel te oud om van een nader onderzoek eenig heil te verwachten. Nochtans liet hij den 1n Februari 1821 Syf bij zich komen. De ex-sultan deed het verhaal, gelijk ik hierboven mede-

(*a*) De brief ligt in B's verzameling.

(*b*) „to the end of avoiding all possible collision with the vassals of an English government or which could in any way interfere with the harmony and the good intelligence, which exists between the Government of Prince of Wales Island and that of Malacca."

(*c*) Zie de waardeerende woorden aan zijne nagedachtenis gewijd in *Asiatic Journal* dl. IX bl. 312 en 401.

deelde, hij voegde er aan toe, dat de door hem buitgemaakte 800 dollars waren besteed, behalve aan het losgeld voor de twee gevluchten, aan belooningen voor zijne soldaten en wachten ter bewaking van de aangehoudenen, zoomede ter voeding van dezen. Een gouden horloge, waarvan ook sprake was, had een bediende van hem (sic); dat kon men dus nog terugkrijgen.

Philips vond de zaak voor Syf zoo bezwarend niet In menig deel van beschaafd Europa, meende hij, zouden strandbewoners hetzelfde gedaan hebben, wat Syf's onderdanen hadden uitgehaald, toen ze van de begraven schatten hoorden. En in ieder geval, merkte de gouverneur in zijn raad op (*a*), Syf was destijds souverein en kon dus met het in zijn land geborgen goed doen, gelijk hem behaagde; niettemin zou deze het horloge teruggeven (*b*). Maar hoe dan met de te Telok nog verblijvende muiters? Tegen het idee, dat Lucas zelf er zou heengaan, bracht de gouverneur in Pinangs raad de ernstigste bezwaren in. Men moest dit de onzen volstrekt beletten; daargelaten dat het toch niets geven zou, diende men met alle middelen de verschijning van Hollandsche oorlogsschepen, speciaal aan de kust van Telok, tegen te gaan, want Syf had daar zoolang het gezag van Djohor bestreden, dat allerminst er Engelands bondgenoot, sultan Djohor, zou gehoorzaamd worden. Men moest dus den gouverneur van Malakka antwoorden, dat het bestuur te Pinang zelf nog zijne beste pogingen zou aanwenden om de menschen terug te krijgen, daar het met den sultan van Atjeh een verbond van verdediging en vriendschap had gesloten (*c*).

(*a*) *Minute* van 1 Februari 1821 met het verslag van Syf's verhaal in B's verzameling.

(*b*) „At all events Syf al Allum was in the exercise of sovereign authority at Teloksamoy at the period in question, and can be responsible to no one for whatever disposition he might have made of effects coming to his territories under such circumstances."

(*c*) „This measure appears in my judgement", luidde het in de *Minute* over Lucas' tocht naar Semawé, „to call for a special interposition of this Government. Independant of my belief of the inutility of such a commission, and the little chance there exists of any of the remainder of the crew being now apprehended after a lapse of nearly two years — I conceive that under the present circumstances of our ally, we are bound to make every exertion to dissuade Dutch vessels of war from proceeding to the coast of Acheen to open a communication with the different petty chiefs, and particularly at Teloksamoy which from having so long been the abode of Syf ul Alum, will most probably be the last place to acknowledge the authority of sultan Djohor Alum. I propose therefore that Mr. Timmerman be informed that the British Government has entered into a friendly and defensive alliance

Overeenkomstig dit voorstel werd inderdaad door het bestuur te Pinang een brief dd. 7 Februari 1821 aan gouverneur Timmerman Thyssen geschreven. Vergezeld van het verslag over Syf's verhaal, stelde men het stuk open aan Lucas ter hand, opdat deze er kennis van kon nemen (*a*). De kolonel bestudeerde de schrifturen; naar zijn oordeel had Syf maar wat praatjes ten beste gegeven Lucas verzocht dientengevolge bij brief van den 9^{n}, dat een nader verhoor van Syf zou plaats vinden, hetgeen met te meer vrucht kon geschieden, meende de commandant, omdat nog eene vrouw van Bouwens' schip voor het geven van getuigenis ter beschikking was (*b*). Maar het bestuur te Pinang wilde van een nieuw onderzoek bij Syf niets weten. Hij had, werd den 12^{n} door den gouvernementssecretaris W. A. Clubley aan Lucas geantwoord, vrijwillig

with the king of Acheen and is most anxious to restore order and tranquillity to his kingdom. That with reference to our present relations with Johor Alum, as well as in consideration of the distracted state of the country, we apprehend that the objects of captain Lucas's proposed mission to Teloksamoy could be more consistently and effectually accomplished by means of our interposition, and that we should immediately have requested the King to call upon the chief of Teloksamoy to apprehend and forward the rest of the Wilhelmina's crew to us, had we not been well assured that in the month of August 1819 our agent had unsuccessfully made every exertion to obtain them. In short after so great a lapse of time there exists little change of any of them being found at a place, where they appear to have been plundered and very illtreated, but should it ever came to our knowledge that any of these are domiciled in the territories of our ally, we shall make every exertion to apprehend and deliver them to the government of Malacca."

(*a*) De stukken in B's verzameling.

(*b*) „The Prince first says", schreef o. a. Lucas (in het Fransch), „he did not know to whom the money belonged notwithstanding all the culprits brought before him and all confessed. Secondly that he had not sufficient power in consequence of the great crowd of people to prevent their taking it away, though they were only five minutes distant from the Fort; besides this the Prince has expended in less than two months 800 piastres to gratify the soldiers, who had guarded the assassins, and for the daily expenses of the criminals. Thirdly that he thought the criminals had remained six weeks at the Fort, proof that he took very little pains to secure their persons. Besides do you not think that if the Prince had wished to behave with honour, he would not have left Mr. Sartorius ignorant of such an important affair, but have informed him of being the depository of money and a watch ill possessed of. — If therefore you think the conduct of the Prince equivocal, I entreat of you, if you are of my opinion to take necessary measures for the proving this affair, particularly as there is a woman from captain Bouwens ship who can give clear proofs."

een verhaal van het gebeurde gedaan en daarmede moest men nu genoegen nemen; zou het toch waar blijken, wat Lucas beweerde, dan kwam men in wanverhouding tot Syf, waar toch geenerlei bevoegdheid bestond om hem te straffen; wat de door Lucas bedoelde vrouw betrof, hare getuigenis, welke werd overlegd, leidde mede tot niets (*a*). — Lucas antwoordde denzelfden dag, dat hij zich door de gegeven inlichtingen ten hoogste verplicht achtte (*b*) en aldus keerde het Nederlandsch schip onverrichter zake terug. Hiermede schijnt ook deze Papieroorlog geëindigd te zijn; niet echter de last, dien het bestuur te Pinang van de Syf-familie had.

De ex-sultan bezat namelijk nog een broeder, den derden zoon van den Pinangschen handelaar Said Hussein, geheeten Said Akil. Deze had zich in 1824 verloofd, of was destijds getrouwd,

(*a*) „The statement, which was forwarded from Syful Alum", antwoordde de gouvernementssecretaris W. A. Clubley, „was obtained as a matter of courtesy to your Government and was believed to be accurate from a variety of circumstances, but principally from the fact of Syful Alum having rendered it willingly and freely. The Honbl. the Governor in Council deems it inexpedient to call upon him for any further explanation because, admitting his conduct to have been such as imputed in your letter, this Government to prove against him what it has not the power to punish. — Syful Alum being in the admitted exercise of sovereignty at Teloksamoy at the time the mutineers of the brig Wilhelmina arrived with their plunder, his subsequent resignation of his authority and present residence here cannot warrant any legal adjudication between him and the claims of the Netherlands Government in respect to any act formerly done within the territory over which his rule was recognized — and even should the law of nations be adverse to this view of the subject a competent tribunal is not supposed to exist on this island for deciding on such a question. — The Honble the Governor in Council can therefore only add his regret that the absence of the Recorder precludes your obtaining a legal opinion on the whole case: — and effectually as this Government has already exerted its influence towards apprehending the murderers of captain Bouwens, it is almost unnecessary to reassure you that its solicitude will in no degree relax and that in the event of others of the mutineers being obtained they shall be immediately forwarded to Malacca. — With respect to the woman alluded to in the latter part of your letter, the Honble the Governor in Council lost no time in directing her examination to be taken; but her evidence, a copy of which is herewith enclosed for your information, does not afford grounds for any further interference on the part of this Government as far as relates to Syful Alum."

(*b*) „I am under great obligations Sir for the trouble which you have been so kind as to give yourself, in order to obtain all possible insight into this affair of which I shall render an account on my arrival to the Government of Malacca." — De brief was in het Fransch.

met eene dochter van den sultan van Deli, ter Sumatra's Oostkust; de sultan zelf berichtte in een schrijven dd. 27 Augustus 1824 aan den gouverneur van Pinang, waarin aan dezen om hulp tegen de opdringende Padries werd gebeden, dat hij Akil tot zijn zoon had aangenomen (*a*).

De schoonvader overlijdende, werd hij opgevolgd door zijn zoon, 'n 14 à 16 jarigen knaap, 'n onbeteekenenden jongen. Zwager Said Akil, die, evenals zijn vader, te Pinang woonde, meende hiervan gebruik te kunnen maken en rustte in 1826 eene vrij aanzienlijke macht uit, om in Deli den baas te gaan spelen. De gouverneur deed daarop zijn translateur, den bekenden schrijver John Anderson, aan Said Akil bij schrijven dd. 11 April 1826 weten, dat hij dit had te laten (*b*), doch toen Said antwoordde, dat zijne uitrusting geene andere bedoeling had dan om zijne vrouw van Deli op luisterrijke wijze af te halen, lieten ze hem vertrekken. De jonge sultan scheen dit erg goed gevonden te hebben, want gouverneur Fullerton ontving er een bedankje voor (*c*). Wijl Akil zich echter van het gezag meester maakte, beklaagde de sultan van Atjeh Alaëddin Mohammed Shah zich, op de gewone Atjeheesche wijze, in een brutaal schrijven aan den gouverneur er over, hem herinnerende aan de bepaling van het contract van 1819 (art. 1 zal wellicht bedoeld zijn), volgens welke contractanten elkander over en weer zouden steunen, zoomede dat Deli eene onderhoorigheid van Atjeh was, hetwelk nu door een onderdaan van het bestuur te Pinang in gevaar werd gebracht (*d*).

Anderson bracht nu weder dd. 2 November 1826 aan „mijn

(*a*) Zie bijl. 6.

(*b*) „that my friend, as a British subject, born at this island, will refrain from all interference in the political concerns of Delly or any of the adjoining states."

(*c*) „I beg to make known to my friend that my brother Pangeran Sheriff Akkil has reached the country of Deli in safety with the permission of my friend and I am obliged for the assistance rendered by my friend in enabling Syed Akkil speedily to reach Deli." 25 Juni 1826.

(*d*) „It is reported", schreef hij, blijkens eene vertaling gedagteekend Prins of Wales' Island 13 October 1826, „that Syed Akil, son of the late Syed Hussain intends seizing upon Delli; and as Delli is a dependency of Acheen, the Sultan requests very earnestly, that the Governor of Pulo Pinang will have consideration towards him, as Syed Akil is a subject of the Company, and the Sultan trusts that the engagement formerly made in the time of the late Sultan wil be observed viz: — that the enemies of the Sultan shall be considered the enemies of the Company."

vriend" Said Akil, den last van den gouverneur over om ten spoedigste naar Pinang terug te keeren (*a*), doch dat was tegen doove ooren gepraat. In den aanvang van 1828 kwam er een ernstig verzoek van den shahbandar van Deli aan den gouverneur om het land toch van den roover te verlossen (*b*), zoodat Anderson dd. 7 Februari 1828 andermaal een brief aan Said moest schrijven om zich rustig te gedragen (*c*). Doch nu schreef de jonge sultan, vermoedelijk steeds op dictaat van Said, dat het alles logen en laster was; Said zelf voegde er een brief aan den gouverneur bij, houdende, dat hij niemand kwaad en voor zichzelf slechts zaken deed (*d*). — Gouverneur Fullerton antwoordde dd. 27 Augustus 1828 den sultan, dat de talrijke klachten tegen Said tot de vermaningen hadden aanleiding gegeven, aangezien het bestuur niets anders wenschte dan rustig handel te zien drijven (*e*). — De regeering te

(*a*) „that his stay at Deli has been protracted considerably beyond the period fixed for his return and a representation relative to my friend's proceedings have lately been received from the king of Acheen, I am instructed to express the expectation of the Honbl. the Governor that my friend will studiously refrain from any measures calculated to produce collision with neighbouring states or any remonstrances from the Chief thereof and that my friend will be prepared to quit Deli with as little delay as possible."

(*b*) „The Sultan being dead", luidde het schrijven, volgens de vertaling dd. 6 Februari 1828, „his son became Raja, but being young and inexperienced, Syed Akil, son of Syed Hussain become Raja Mooda, and assumed the Government of all affairs in Deli. All your servants property was plundered by Syed Akil, besides all the goods of the traders at Deli. Such is Syed Akil's conduct at Deli towards us all. Your servant therefore respectfully makes this known to your Honor, for Syed Akil lives under your Honor's flag. We have all been ruined by Syed Akil, and so have traders residing at Deli. All the traders therefore from Batoe Bhara, who have been plundered by Syed Akil, have requested the assistance of the chiefs at Batoe Bara, and if satisfaction is not obtained from thence, they will perhaps submit their complaint to you and request justice."

(*c*) „that my friend will forthwith abstain from all interference in the affairs of Deli, and his expectation that my friend will return to his former residence at Pulo Penang and conduct himself as becomes a peaceable British subject."

(*d*) „But", luidde het verder blijkens de vertaling dd. 7 Augustus 1828, „I do not interfere with people, nor have I done any thing injurious to the country or the traders. I am only to collect my money from the people, and the King, who are indebted to me which sums amount to about 60.000 dollars. This is what I am waiting for, when this is settled, I shall return to Pulo Penang and wait on my friend."

(*e*) „We have duly received our friend's letter dated 14th. Mahurram and are sorry to observe that he has had a misunderstanding with the

Calcutta, van deze zaken kennisnemende, deed den gouverneur bij schrijven dd. 24 October 1828 weten, dat de wijze, waarop het bestuur te Pinang door schriftelijke vermaningen de rust had trachten te handhaven, geheel hare goedkeuring wegdroeg (*a*).

In de *Bisschop*-verzameling neemt deze correspondentie een redelijk groot aantal brieven in; vandaar, dat ik er hier gewag van maak. De lezer verwarre echter niet de weinig belangrijke persoonlijkheid van *Saïd Akil* met dien anderen Akil, welke in onze geschiedenis gedurende dezelfde jaren eene gewichtige rol vervulde, den *Siakschen* kroonpretendent *Radja Akil*, waarvan de hoogleeraar Veth in *Borneo's Westerafdeeling* dl. II. bl. 150 vv. eene aantrekkelijke levensbeschijving gaf, en die in 1828 eindigde als vorst van Soekadana op Borneo; men zie ook de noot op blz. 162 van Netscher's „*Djohor en Siak*".

V.

Het Atjeh-verdrag van 1819 door de Britsch-Indische autoriteiten erkend als eene doode letter.

Zoo, naar wij zagen, de sultan van Atjeh bij de hand genoeg was om het bestuur te Pinang te herinneren aan de bij het Pedir-verdrag van April 1819 door Engeland opgenomen verplichtingen, hijzelf dacht er niet aan, om ook maar eene enkele verplichting jegens Engeland te vervullen; hoe het met den sultan persoonlijk

Shabandar. We have received several complaints against Syed Ahkil, since he proceeded to Deli, and cannot countenance any interference in the affairs of other countries by one of our own subjects. We have accordingly given Syed Ahkil notice that if he infringes the laws and customs of the state, where he may be now residing, or engages in acts of hostility with any of the neighbouring ones he will be liable to be dealt with as the Chiefs of these places may think proper, and he will have no claim to protection. The great object of this Government is to afford every encouragement to the extension of commercial intercourse with the adjoining states and to afford protection to peaceable traders. — We send our friend a few articles of British manufacture as a token of our regard."

(*a*) „that the Right Hon. the Governor General in Council is not aware, that any further measures than those already adopted by the Hon. the Governor in Council are necessary with regard to that individual who has been distinctly apprized that having proceeded to Deli, contrary to the injunctions of the Government of Prince of Wales' island, he is placed without the protection of the British Government in the event of his infringing the laws or injuring the inhabitants of that country."

gesteld was, konden wij ook op bl. 177 uit eene onverdachte getuigenis opmaken. Te vergeefs spoorde de gouverneur van Pinang sultan Djohor aan om van Pedir naar de hoofdplaats Atjeh te verhuizen. Den 15^{n} April 1822 antwoordde hij, dat hij daar alle verdedigingsmiddelen miste en de huizen door Syf waren vernield; men moest geduld uitoefenen; met Panglima Polim zou hij binnenkort eene samenkomst hebben (*a*).

Even weinig succes ondervond de gouverneur van eene circulaire aan de Moekims, waarin hij ze aanspoorde om zich aan Djohor's gezag te onderwerpen; slechts een brutale brief dd. 4 December 1822 aan gouverneur Phillips was er het gevolg van! Daarin herinnerden zij, dat indertijds Coombs alleen te Atjeh was gekomen (bl. 162), en dat zij hem toen gezegd hadden, dat Syf hun sultan was; later was Coombs met Raffles teruggekeerd en andermaal hadden ze geantwoord, dat Syf hun vorst was; zij wilden ook nu niemand anders dan Syf hebben, en verzochten dus dat men dezen zou laten terugkeeren (*b*).

Gouverneur Philipps antwoordde natuurlijk afwijzend; hij drong tevens weer op erkenning van Djohor's gezag aan (*c*).

(*a*) „my friend in his letter advises me to go and live in the place of my ancestors, but that place has gone quite to decay, nor is there one left of several guns from twelve to four pounders, there are some of a larger size which cannot be moved and the houses are quite ruined. When I came to Acheen I enquired who took the guns and destroyed the houses and the people of Acheen said it was Syful Allum's doing, this is well known to my friend himself. To restore the place to its former state would require an expenditure of 100.000 dollars. — My friend must be aware that I am obliged to do every thing gently and without violence, because I have no sufficient force of sepoys, having only about 250 men and I cannot enlist any more in Acheen, the Achinese not liking to serve as such, on this account I am incapable of doing any thing forcibly. Of the revenues of the country of Acheen to the East and West I get but little and cannot levy them in the customary proportion. By God's assistance if in two or three months I have a meeting with Pangleema Polim I will re-establish the laws of Government in some degree, according to custom both to the East and West, whereever the Achinese territories extend and in the next two or three years will settle these matters aright."

(*b*) Zie bijl. 7.

(*c*) „As to the wishes of my friends therein expressed I have only to inform them that the British Government, being on terms of amity and bound by treaty to the sultan Johor al Allum Shah, cannot concert measures or hold correspondence with the enemies of that Prince. I beg to tender my advice to my friends, to submit and pay due allegiance to the sultan Johor al Allum Shah as their sovereign, so that the peace and prosperity of the

Te vergeefs; het was er geen volk na om zonder militaire macht tot orde gebracht te worden; doch het Londensche bestuur had nog uitdrukkelijk den 23n April 1823 verboden om tot opziennbarende daden over te gaan, hetgeen gouverneur Phillips dd. 7 November 1823 in zijn raad deed opmerken:

I am glad however (*a*) that from Mr. Sartorius' mission to Acheen (*b*) is more kindly viewed by the Honorable Court, and that they do so highly approve of our having since confined our interference in the affairs of our ally, Johor Allum Sjah, to a representation to the Supreme Government of our views and sentiments regarding the state of his country. The Honorable Court may rest assured that as long as I have the honor to superintend their affairs in this quarter I shall scrupulously abstain from forming any more engagements with the native states and from proceedings likely to affect our political relations with the Dutch, without the previous sanction and approbation of the Supreme Government and that I shall persevere in regard to the affairs not only of Achin but of Kedah and Siam in that prudent course of policy which they declare to me «cannot fail to ensure their cordial support and approbation".

Maar zoo was men dan ook geen stap verder gekomen, toen den 1n December 1823 Djohor overleed. Hij had wettige afstammelingen; waarom Pinangs bestuur de Sagis aanspoorde tot eene regelmatige opvolging te besluiten. Daar evenwel ook dit niet gebeurde, moest men dan toch eindelijk — meende het bestuur van Pinang — handelen in overeenstemming met het oude door Raffles verworpen idee, namelijk om het Britsche gezag met geweld in Atjeh te vestigen;

---

populous country of Acheen may be promoted. — Syful al Alum is now, as he was formerly, a subject of the British Government, residing at Penang and he has no desire whatever to intermeddle in the affairs of Acheen."

(*a*) Dit *however* slaat op het voorafgaande van Phillips' nota, waarin het Londensche bestuur afkeuring uitsprak over de zending naar Sumatra's Oostkust. Dat deel der nota deed ik reeds afdrukken in mijne verhandeling over „*De zendingen van Ibbetson* enz." in dit tijdschrift, 6e Volg. dl. III (1897).

(*b*) Van deze zending is mij niets bijzonders bekend. Bij *Anderson* leest men op bl. 150: „Mr. Sartorius of the civil service, was sent to Acheen with the ratified treaty, with a letter containing much good advice to the king, to conciliate the chiefs of the country. He was also directed to visit as many of the chiefs as possible, to persuade them to offer their allegiance to Johor Alum, and receive into their hearts their lawful and hereditary sovereign. The king informed him that all the elders, learned men, minister, and warriors, of Acheen had, at the festival of the last fast, come and entreated his pardon."

deed men dat niet, dan zouden de Nederlanders tot groote schade der Britsche belangen er voet weten te krijgen. Dit was de grondgedachte van een voorstel, hetwelk dd. 25 Februari 1824 de gouvernementssecretaris R. Ibbetson voor het Pinangsche bestuur naar Calcutta zond (*a*).

De Britsch-Indische regeering ging er echter ook nu niet op in en behoefde dat ook niet, want de Engelsche diplomatie te Londen wist het zóo te leiden, dat Holland zich met de kosten en de verantwoordelijkheid voor de policie in de wateren van Atjeh belastte, zonder het er persoonlijk eenig voordeel van zoude mogen trekken, waarmede het Engelsche streven volkomen en op de meest goedkoope wijze bereikt werd, dat immers niet zoo zeer was om zich te Atjeh te vestigen, als wel om te beletten, dat andere Europeesche mogendheden er zich konden nestelen. Zonder te weten wat we deden, beloofden we bij het tractaat van 17 Maart 1824 Atjehs onafhankelijkheid niet te schenden, maar toch te zorgen, dat deze zeerooversstaat de plichten van beschaafde volken nakwam. Tegen dien prijs alléen wilde men van Engelsche zijde het Atjeh-verdrag van 1819 voor vervallen beschouwen.

Zien we nog even achter de schermen, om goed te begrijpen hoezeer we hiermede den verkeerden weg uitgingen.

Bij schrijven dd. 4 Aug. 1824 zond het Compagnie's bestuur te Londen het tractaat met Nederland gesloten, naar Calcutta, onder aanwijzing van de punten, die bijzonderlijk de aandacht verdienden; als het eerste komt dan Atjeh ter sprake.

De gouverneur-generaal van Bengalen werd er op gewezen, dat feitelijk het Atjeh-verdrag nooit anders was geweest dan *eene doode letter;* het Londensche bestuur der O. I. C. wilde nu vernemen, in hoever men het in eene zuivere handelstransactie zou kunnen veranderen, waartoe het tractaat van 17 Maart 1824 de bevoegdheid gaf (*b*).

De regeering van Bengalen vroeg bij missive dd. 28 Jan. 1825 hierover advies aan Pinang. Ook zij erkende het verdrag van 1819 als *eene doode letter;* nooit was sultan Djohor bij machte geweest de bepalingen na te komen: zijn overlijden in 1823 had de verdeeldheid in zijn geslacht doen toenemen en de sultanspartij nog meer verzwakt; de drie Sagis met de Koningin-moeder oefenden nu het

(*a*) Zie bijl. 8.
(*b*) Zie bijl. 9.

gezag uit, indien er van gezag sprake kon zijn; en deze, meester van den toestand, hadden niet alleen geene bewijzen van toenadering, doch een beslisten weerzin aan den dag gelegd; verdere bemoeiing scheen dus hopeloos; niettemin wilde de regeering te Calcutta nog het advies van het bestuur te Pinang, alvorens de directie der O.-I. C. in te lichten (*a*).

Aan dezen last goed willende voldoen, meende men te Pinang, dat de Atjehsche toestanden eerst opgenomen moesten worden; doch deze waren er zóó verward en onveilig, dat eene diplomatieke missie hoogst bedenkelijk scheen. Uit dien hoofde werd de Maleische translateur op kondschap uitgezonden bij de voornaamste kooplieden, die met Atjeh in drukke betrekking stonden. Hij bevond, dat al de havenhoofden zich vrijwel onafhankelijk van het centraal gezag hadden gemaakt, hetgeen het bestuur te Pinang in zijne reeds bestaande overtuiging bevestigde, dat van een nader handelsverdrag met Atjeh geen heil was te wachten. Trouwens dit vond het eigenlijk ook nu niet meer noodig. Hoe meer havenhoofden onafhankelijk waren, hoe meer havens er voor Pinangs handel open stonden, hoe minder belasting er door het centraal gezag geheven werd, hoe voordeeliger het was voor de Britsche scheepvaart. Van die gedachte uitgaande, schreef de gouverneur, destijds R. Fullerton, dd. 21 Maart 1825 eene voor ons belangrijke nota ten behoeve van de Bengaalsche regeering, waarmede zich de raadsleden te Pinang, W. A. Clubley en R. Ibbetson, dd. 7 April vereenigden. Ook in dat stuk stond alweder op den voorgrond, dat het verdrag in geen enkel opzicht door Atjeh

(*a*) „As the instructions from Europe contemplate the formation of a mere commercial arrangement with the King of Acheen, and, specifically, of one which shall secure the British vessels and subjects a hospitable reception in the port of that kingdom, we request that you will state your sentiments to us regarding the measures if any which it may be desirable to adopt for the attainment of those limited objects; and we authorise you to treat with the existing Government of the country for effecting the special arrangement pointed out in the Note of His Majesty's plenipotentiaries, should you conceive it necessary to take steps at once without awaiting the delay of reference. — You will observe from the tenor of the Note given in by the plenipotentiaries of His Majestly the King of the Netherlands, that the Dutch evidently look to the establishment of an European influence, that is to say their own in Acheen, but at the same time that State is to lose nothing of its independence thereby and it is understood that no hostile measures are to be adopted against the King by the new possessors of Fort Marlborough."

was nagekomen, dat het altijd was gebleven ... *een doode letter* (*a*); op zich zelve beschouwd, deed dit er echter niet toe, want, dank de zich ontwikkelende zelfstandigheid der havenhoofden, nam de Pinangsche handel normaal toe (*b*). Waar het gevaar nu echter school, dat was in het Londensche tractaat, *voor zoover Engeland geheel afzag van politieke bemoeiingen met Sumatra, gelijk Nederland ten aanzien van Malakka.* Immers de van Atjeh min of meer onafhankelijk geworden havens liepen nu gevaar vroeg of laat onder Nederland te komen; en zoo ook bij art. 3 Engeland en Nederland beloofd hadden geene ongelijke rechten in onafhankelijke staten bij verdragen te provoceeren, die bepaling hield natuurlijk op van kracht te zijn, zoodra aan de onafhankelijkheid een einde werd gemaakt, want dan trad art. 2 in de plaats, volgens welke de heffing van ongelijke rechten wèl geoorloofd was. Men moest dus met de

(*a*) „It is well known to the members of this Board (and the records fully show it) that the articles of the treaty concluded by sir Stamford Raffles and major Coombs never were carried into effect. That the King — Jowhar Allum — never recovered his lost authority in the slightest degree, and therefore never was in a situation to enable him to carry into execution any one stipulation of that treaty. The remaining years of his life were spent in a stockade at the mouth of the Acheen river without commanding influence or even respect. The whole power at Acheen was in the hands of Panglima Polim and at the subordinate ports the respective chiefs had established their independence. No effect therefore, political or commercial, resulted from the conclusion of that treaty which may truly be said to have been a dead letter from the day it was signed. In respect to that treaty, therefore, no discussion can arise, nor can any alteration be required consequent on the late arrangement with the Netherlands Government."

(*b*) „The success of the chiefs", merkte Fullerton op, „opened all the ports on the coast, that of the King might have confined it to one only, Acheen, and at least admitted of the facility of keeping up prices and buying of the general trade higher contributions, to the free and open intercourse allowed at the different ports along the coast, is to be ascribed the encouragement to increase of produce and of course of trade. The more ports are open, the greater competition among the sellers, and it certainly is the obvious policy of this Government to encourage that freedom, and any arrangement of the more powerful of the neighbouring states, European or Native, having a tendency to overawe and subjugate the numerous petty states, with whom our trade is conducted, and there establish a monopoly for themselves, would be an event much to be deplored, but while the trade, as the statement shows, is now in a most prosperous condition, it follows that no specific commercial arrangement is at the present required; should unfavourable changes herafter take place, and certainly permanency cannot be presumed in such a country as Acheen, it will be our duty to report the change to the Supreme Government, with our opinion as to the measures most advisable to be pursued."

meeste zorgvuldigheid Nederlands belofte tot eerbiediging der onafhankelijkheid van Atjeh bewaken. (*a*)

Dat *waken* zou bestaan eendeels in het zorgvuldig onderhouden der betrekkingen met de staten van Sumatra's Oostkust, gelijk ons o. a. behalve uit de hiervoren vermelde *Deli*-briefwisseling, uit eene breede *Siak*-correspondentie van het jaar 1828 blijkt (*b*), anderdeels in het ten slotte *ontkennen* van ons recht op geheel Sumatra, een recht, dat anders in Fullerton's nota met zoovele woorden uitdrukkelijk werd erkend. Sinds toch moest art. 3 der Londensche conventie de prikkel voor Engeland zijn, om, uit vrees voor art. 2, zich tegen iedere gezagsuitbreiding te verzetten; en als wij daartegen de bij het tractaat van 1824 gewaarborgde Nederlandsche suprematie over Sumatra aanvoerden, wees men ons op dezerzijdsche verzekering omtrent Atjehs onafhankelijkheid, ten bewijze, dat die oppermacht geenszins was erkend, enkel toch slechts het feit, dat Engeland geen gezag op Sumatra rechtstreeks zou uitoefenen. „Juist de bepaling van art. 3 van het verdrag van 1824", verklaarde de minister van Koloniën Van Bosse ter 2e Kamer van de S.-G. dd. 17 Januari 1872 bij de behandeling van het Sumatra-tractaat, „is het, die aanleiding heeft gegeven tot den strijd. Juist in dit artikel komt eene bepaling voor, waaruit Engeland bepaalde rechten ontleende en ook ontleenen kon. Èn over den omvang van die rechten, èn over de beteekenis van dit artikel, is sedert 1824 herhaaldelijk strijd gevoerd." (*c*)

In dien strijd stonden wij zwak, vooral door den misslag omtrent het opnemen der Atjeh-voorziening bij het Londensch tractaat van 1824; de wijze waarop die misslag werd begaan, is te kenschetsend, om er niet ten slotte in het breede over uit te weiden.

VI.

De doode letter van 1819 in het Londensch tractaat van Maart 1824 weder levend gemaakt.

Toen de Britsche bewindslieden te Batavia van onze Commissarissen-Generaal afscheid namen, waren er tal van zaken bij een

(*a*) Zie de belangrijke beschouwingen in bijl. 10.

(*b*) Zie bijl. 11.

(*c*) Handelingen S. G. 1871—72 bl. 219.

verdrag van 24 Januari 1817 aan de beslissing van de regeeringen in Europa onderworpen geworden (*a*). Zij golden vooral financieele geschilpunten; over en weer vorderde men aanzienlijke sommen, waaromtrent men niet tot eenstemmigheid had kunnen komen. Men had dus toch hierover nader moeten onderhandelen; doch nu kwamen er allerlei onaangenaamheden bij. De Engelschen zagen ons met leede oogen terugkomen in Hindostan; terwijl van Benkoelen uit, Raffles tegen ons gezag op Sumatra en verder in den Archipel intrigeerde. De Britsch-Indische ambtenaren van Bengalen wezen er onze ambtenaren aldaar op, hoeveel verstandiger het zoude zijn, dat we de factorijen prijsgaven voor eene compensatie in den Archipel. Naar deze aanbeveling hoorden wij te liever, omdat de factorijen ons niets meer waard toeschenen en een onverdeeld gezag op Sumatra de gelegenheid aanbood om van dit eiland een tweede Java te maken. Over de waardeloosheid van de Hindostanische bezittingen waren het in 1814 Falck en Fagel reeds bij het sluiten van het toenmalig koloniaal tractaat eens (*b*); commissaris-generaal Elout kwam dus aan een goed kantoor, toen hij in Februari 1817 het denkbeeld aanbeval Benkoelen tegen die factorijen over te nemen. Hiermede was de grondgedachte voor eene herziening van het tractaat van 1814 aangegeven. Het valt buiten de grenzen dezer verhandeling om de lijdensgeschiedenis dier herziening ook slechts in breede trekken te verhalen; doch zoo wij door geene enkele onaangename bejegening van de Britsche regeering konden weerhouden worden om berustend dan maar het tractaat van 1814 te laten, gelijk het nu eenmaal bestond, zoo was het omdat wij vòor alles wilden hebben *afwijzing van allen Engelschen invloed op Sumatra.*

Dit is historisch. Wanneer men dit nu in het oog wil houden, dan is wel het zachtste oordeel, hetwelk wij over de handelingen onzer gemachtigden in 1823 kunnen uitspreken, dat we de heeren Fagel en Falck niet begrijpen, dat ze inderdaad niet voor hunne taak berekend waren, dat ze te goede gedachten hebben gehad van hunne wederpartij, dat ze al te zeer vertrouwd hebben op de eerlijkheid van „onzen machtigen nabuur en natuurlijken bondgenoot", zooals de heer W. C. Nieuwenhuyzen, niet zonder ironie,

(*a*) Men vindt deze conventie op bl. 170 van Hoek's „Herstel" en op bl. 334 van Levyssohn Norman's „Britsche Heerschappij".

(*b*) Zie bl. 278 mijner verhandeling over het tractaat van 1814, dl. XLVII (1897) van dit tijdschrift; ov. 40.

de woorden van E. de Waal in eene verhandeling teruggeeft, die ook aan deze Sumatra-geschiedenis herinnert (*a*).

Een treffend voorbeeld, staande met de Atjeh-quaestie in een verwijderd verband. De besprekingen over de financieele geschilpunten eindigden met Engelands laatste woord, dat wij 100.000 pd. st. hadden te betalen. Onze gemachtigden wilden er niet van weten, zoodat de onderhandelingen andermaal op het afbreken stonden.

Maar nu bleek, dat Engelands *laatste* woord toch nog rekbaar was. Wij kregen de vraag of er niet eenige voordeelen aan de Engelsche scheepvaart en aan hun handel in Oost-Indië toegezegd konden worden, die voor de 100.000 pd. st. in de plaats waren te geven.

Hierover wisten partijen zich te verstaan, en aldus ontstond het ontwerp dd. 1 Februari 1824, het eerste stuk der onderhandelingen, dat den vorm had, waaruit het definitief tractaat weldra zou voortvloeien. In het ontwerp was nu geen sprake meer van de 100.000 pd. st. doch daarvoor beloofden we in een artikel 10 jaarlijksche levering aan Engeland van eene bepaalde hoeveelheid specerijen tegen overeengekomen prijzen, zoomede in de artikelen 11 en 12 het volgende:

11. De baai *Tapanoeli*, die begrepen is in de overdragt bij het voorgaande artikel omschreven (*b*), zal niet alleen ten allen tijde voor de schepen onder Britsche vlag open en toegankelijk zijn, maar zij zullen ook aldaar, gedurende derzelver verblijf, op denzelfden voet behandeld worden als de schepen van Z. M. den Koning der Nederlanden.

12. Z. M. de Koning der Nederlanden verbindt zich om te bevelen, dat de Engelsche schepen, die de punt van *Anjer* op Java zullen komen aan te doen, steeds aldaar op de vriendschappelijkste wijze ontvangen en van ververschingen en van al het noodige voorzien worden evenals de schepen onder Nederlandsche vlag.

Was dat nu eene manier om aan het eenige doel van het verdrag te voldoen: toekenning aan ieder van zijn eigen wel afgebakende invloedsfeer? De bepalingen waren óf onschuldig en dan behoefden ze er niet te staan; óf ze waren van belang door de breedere strekking, die men er aan zou kunnen geven, en dan waren ze gevaarlijk. Juist om deze laatste reden behoorde men »onzen machtigen nabuur en natuurlijken bondgenoot" bij tijds te verzoeken ieder binnen zijn kring dan toch te doen blijven. Daarvoor zeiden

(*a*) „Het negerelement bij het Indische leger" Ind. Gids Mei-afl. 1899.

(*b*) Het artikel 10 hield ook den afstand aan Nederland van Benkoelen in.

wij onze bezittingen aan den Ganges, luisterrijker gedachtenis, vaarwel; daarvoor berustten we eindelijk in de vernedering van Singapore; daarvoor gaven we kostbaar Malakka op den koop toe. En datzelfde werk gingen we nu weer afbreken, door onze belofte om de Britsche vlag te Anjer en te Tapanoeli *op de vriendelijkste wijze* — wat eene uitdrukking bovendien in een staatsstuk! — te bejegenen.

Hetgeen echter verder gebeurde, maakt de behandeling nog zonderlinger.

Hoe kwam het, dat het tractaat niets van *Atjeh* zeide en er ook niets van zou zeggen? Gedurende den ganschen loop der onderhandelingen was dit punt met geen enkel woord ter sprake gebracht: de gemachtigden van geen der partijen schenen er van te weten. Trouwens de verbintenis van 1819, die in het Londensch archief der Compagnie berustte, zou van rechtswege vervallen, doordien Engeland beloofde van allen politieken invloed op Sumatra af te zien. Of de Engelsche gemachtigden dit ook zoo beschouwd hebben, en het daarom niet noodig vonden er over te spreken, totdat ter elfder ure op het belang ervan gewezen werd, is mogelijk, doch dit betwijfel ik; de waarheid zal wel zijn, dat noch Canning, noch Wynn er op de hoogte van waren en dat de Londensche administratie hen onverwacht de aandacht op dat verdrag heeft gevestigd.

Toen echter *was de ontwerp-conventie reeds gereed* en *door beide partijen goedgekeurd;* het stuk moest alleen nog naar Holland om er 's Konings welmeenen op te erlangen, wijl onze gemachtigden aan hunne instructie niet de bevoegdheid konden ontleenen tot het aannemen van bepalingen, als die in de vermelde artt. 10, 11 en 12 waren opgenomen; trouwens ook wegens andere voorschriften diende eerst het oordeel der Nederlandsche regeering gevraagd te worden. Ten einde over al deze betwistbare punten, zoo gevorderd, meer licht te kunnen verspreiden dan de toelichtende depêche van 1 Febr. inhield (*a*), zou het ontwerp niet op de gewone wijze worden verzonden. Onze gemachtigden waren namelijk in het werk der onderhandelingen te Londen bijgestaan door den kapitein Elout, zoon van den toenmaligen minister van Financiën, den gewezen commissaris-generaal; deze zou het ontwerp naar Nederland brengen.

(*a*) Opgenomen in Elout's Bijdragen van 1863, bl. 191.

En nu, terwijl de kapitein op het punt stond te vertrekken, kwamen onverwacht de Britsche gemachtigden vertellen, dat er — ja, 't was waar ook! — een Britsch verdragje bestond met Atjeh en dat zouden zij wel gaarne gehandhaafd zien; och, het was immers niet veel bijzonders, *immers niets anders dan eene belofte van Atjeh tot verleening van gastvrijheid en hulpbetoon bij schipbreuk aan Britsche schepen.* Dat was dus met andere woorden, ook eene verzekering tot ontvangst „op de vriendelijkste wijze".

Dat de Britsche gemachtigden de handhaving van dit verdrag uitdrukkelijk verzochten, was intusschen tevens eene indirecte erkenning van hunne zijde, dat wij, en wij uitsluitend, voortaan op Sumatra het voor het zeggen zouden hebben. Onze gemachtigden, die wel over Anjer en Tapanoeli ten behoeve van Engeland beschikten, hadden natuurlijk tegen deze concessie voor eene nog onafhankelijke haven heelemaal geen bezwaar. Stelde men zich ook niet bloot in *Times* en dergelijke pecksniffbladen, om uitgescholden te worden voor ellendige barbaren, wanneer men zou durven weigeren gastvrijheid en hulp aan arme schipbreukelingen, met vrouwen en kinderen natuurlijk, toegekend te zien!

Het bleek echter zeer hinderlijk om kapitein Elout, voor het opnemen van dit wissewasje in de ontwerp-conventie, van zijne reis terugtehouden; en alzoo werd den vertrekkende *mondeling* opgedragen het nieuwe incident persoonlijk onder 's Konings aandacht te brengen en de goedkeuring te verzoeken om bij zijne terugkomst te Londen nog eene bepaling over Atjeh er aan toe te voegen.

Deze opdracht geschiedde, nota bene, zonder dat één der gemachtigden het Atjeh-verdrag zelf had gelezen! De geschiedenis van deze mondelinge mededeeling was ook tot dusver onbekend, zoodat men haar hier voor het eerst leest.

Het Nederlandsche ministerie van Buitenlandsche Zaken verkeerde destijds zonder leidend hoofd. Het werd slechts waargenomen door een onzer gezanten, ridder Reinhold, die van de zaken geen verstand had. „Wat mij aangaat", schreef hij dd. 6 Febr. 1824 aan minister Elout, „ik herhaal hetgeen ik reeds aan Uwe Excellentie gezegd heb, dat ik mij niet voor bevoegd houd, om over zaken en belangen te oordeelen, die mij natuurlijk geheel vreemd zijn" (*a*). Ook het departement van Koloniën was eigenlijk

(*a*) Bl. 189 van Elout's Bijdragen. Men zie ook in *Tijdspiegel* April 1899 bl. 410 mijner verhandeling over „Fagel's ontslag".

zonder hoofd; immers daar behoorde Falck, die nu te Londen zich bevond. Om deze redenen werden al de stukken der Londensche onderhandelaars ter advies gegeven aan minister Elout, schoon hij departementschef van Financiën was; zoo kreeg hij dus ook het door zijn zoon medegebrachte ontwerp.

Bij missive dd. 12 Febr. 1824 bood hij zijne beschouwingen in eene breede nota aan (*a*). Ernstig en volkomen juist was zijne afkeuring van de artt. 10, 11 en 12. Hij waarschuwde tegen het besparen van f 1.000.000 voor het toekennen van „duurzame rechten, hoe gering ook in den eersten opslag", aangezien de mogelijkheid tot nieuwe twist bestond, wellicht uit de geringste en minst voorziene omstandigheden. „Het vriendschappelijke onthaal op Anjer", betoogde hij nader, „is zóódanig in den geest van onze regeering, dat het niet kan of zal geweigerd worden. Een recht op hetzelve te geven, heeft dus van die zijde niets tegen zich; maar een onvergenoegd scheepsbevelhebber klaagt eens en dat nog wel zonder reden, ziedaar een punt van twist tusschen de beide Gouvernementen. De ondervinding leert, dat dit geene gezochte onderstelling is. De baai van Tapanoeli is zeer ten dienste. Niemand behoort uitgesloten te worden. Maar welke uitlegging kan indertijd worden gegeven aan het *op gelijken voet behandelen van Britsche en Nederlandsche schepen?* (Men merkt in 't voorbijgaan op, dat de uitdrukking omtrent de behandeling in de baai van Tapanoeli tot geene wijdere uitlegging zou moeten aanleiding geven dan die van Anjer.)" — En na eene beschouwing over de verdere bepalingen van het ontwerp, besloot hij opnieuw met *op dit hoofdpunt aan te dringen:* „Dan, men herhaalt het met een eerbiedig vertrouwen", merkte hij op, „de drie genoemde artikelen hebben zoo vele en zoo groote bedenkingen in, dat men niet aarzelt, aan Z. M. stellig aan te raden veel liever met eene somme gelds, al is het ook de gevraagde, de geheele zaak af te doen, dan bij het traktaat eenige bijzondere en duurzame voorregten toe te kennen, welke men vreest dat van meer dan eene zijde welligt zouden bestreden worden."

De Koning heeft dit alleszins verstandig advies gevolgd; maar was minister Elout niet tevens op de hoogte gesteld van het Atjeh-incident, waarover de schrifturen der Londensche gemachtigden zwegen? Hoe vreemd het mij ook voorkomt, vooral daar

(*a*) Elout's Bijdragen bl. 200 vv.

's ministers eigen zoon de boodschapper ervan was, ik moet aannemen, dat zijn advies daarover niet is gevraagd: immers dit had even afkeurend moeten luiden, juist op de door hem tegen *Tapanoeli* en *Anjer* aangevoerde gronden, namelijk dat dergelijke bepalingen slechts tot twisten aanleiding gaven, terwijl bij de door art. 9 van het ontwerp gewaarborgde supprematie over Sumatra het aan ons stond er tegen te waken, dat de vreemdeling ook op Atjehs kust werd beschermd ingeval van ongelukken ter zee, enz.

Hoe ook, den dag na Elout's advies, dus den 13[n], ontving minister Reinhold de volgende mededeeling van 's Konings secretaris van Staat:

Zijne Majesteit houdt het Departement van Buitenlandsche Zaken, overeenkomstig deszelfs voorstellen, gemachtigd, om de te geven nadere voorschriften door den kapitein Elout te doen overbrengen, en de Gemachtigden tevens te verwittigen, dat bij aldien zij mogen slagen om de zaak in den geest dier voorschriften ten einde te brengen, zij, zonder verwijl het tractaat met de Engelsche gevolmachtigden dadelijk kunnen teekenen. Zij behoeven zelfs daarvan niet te worden teruggehouden door eene, volgens informatie van den kapitein Elout nader van de Engelsche zijde voorgebrachte bedenking tegen het laten varen van een bestaand tractaat met het rijk van *Atjeh;* maar kunnen aan die bedenking, zoo noodig, toegeven, indien het waar is, dat het tractaat slechts gastvrijheid en hulpbetooning voor gestrande schepen en schipbreukelingen ten doel heeft. (*a*)

Ridder Reinhold berichtte daarop minister Elout, dat geheel overeenkomstig zijn advies was gehandeld. „De Nota van bemerkingen", schreef hij namelijk (*b*), „welke Uwe Excellentie mij gisteren heeft doen toekomen, nopens het ontwerp van een te sluiten tractaat met Groot-Brittaniën, aan den Koning hebbende voorgelegd, zijn de Heeren gevolmagtigden, naar aanleiding van dien, van voorschriften voorzien geworden, terwijl de overbrenging derzelve aan den Heer Kapitein Elout is opgedragen; van welk een en ander ik de eer heb Uwe Excellentie bij dezen kennis te geven."

En den volgenden dag schreef ook kapitein Elout aan zijn vader (*c*): „Uwe nota is geheel mede gegeven. Overigens is men

(*a*) Uit 's Landsarchieven; dit tot dusver niet gepubliceerde briefje heldert veel op.

(*b*) Elout's Bijdragen, bl. 208.

(*c*) Elout's Bijdragen, bl. 209.

in geen details getreden, zich refereerende aan hetgeen ik mondeling zou mededeelen." (*a*)

De zendeling ging dus terug met de mondelinge opdracht, dat tegen de Atjeh-conventie geen bezwaar moest gemaakt worden, indien haar inhoud *overeenkomstig de waarheid* was wedergegeven: „indien het waar is", had toch de Koning doen weten.

Doch het bleek *niet* waar. Dit kwam aan den dag toen kapitein Elout te Londen was teruggekeerd en de Engelsche gemachtigden den 23n Februari 1824 het Atjeh-verdrag ter tafel brachten! De achtbare vergadering bleek bij de voorlezing ervan verrast, want het stuk was lang zoo onschuldig niet, als men oorspronkelijk vermeende: immers Engelands souvereiniteit — daarvoor had Raffles wel gezorgd! — werd er afdoende door gevestigd. Dit ging niet. „Het tractaat, in 1819 door Sir Stamford Raffles gesloten", rapporteerden onze gemachtigden dd. 24 Februari naar Nederland (*b*), „is gelezen en wederzijds erkend in den nieuwen staat van zaken voor geene, zelfs niet voor eene gedeeltelijke handhaving vatbaar te zijn. Doch onze mede-gevolmagtigden hebben ons toen voor het eerst hunne bekommering medegedeeld, dat zoo de sultans van Atsjien aan zich zelven overgelaten worden, de Vereenigde Staten van Amerika vroeger of later, trachten zullen zich met dezelve te verbinden en den voet te krijgen voor eene vestiging, welke ingeval van oorlog tot overgroot nadeel voor de Britsche navigatie zoude strekken. Het gereedste middel tot afwending van dit kwaad schijnt te zijn, dat Nederland op zich neemt bij die van Atsjien te bedingen, dat zij nimmer eenig etablissement van eene vreemde mogendheid zullen toelaten."

Dat drijven van Noord-Amerika naar bezittingen in den Oost-Indischen Archipel mocht inderdaad geen praatje heeten (*c*); doch

(*a*) Verg. Reinhold's korte missive aan de Gemachtigden op bl. 209 van Elout's Bijdragen.

(*b*) Elout's Bijdragen, bl. 211.

(*c*) J. C. Baud heeft er tegen gewaarschuwd in een opmerkelijk schrijven aan den minister van Koloniën Falck, gedagteekend 's Gravenhage, 28 November 1822, waarin Baud voor eene krachtige Nederlandsche kolonisatie in onzen Archipel adviseert, ten einde aldus een tegenwicht te erlangen voor het geval Java door vreemde mogendheden mocht worden bedreigd. Zie Mr. P. Myer's werk over *Jean Chrétien Baud* (1878), bl. 180—191, waarin wij lezen, hoezeer dat reeds destijds de briefschrijver voorspelde, dat de Noord-Amerikanen de *Philippijnen* zouden bezetten! De gep. kolonel W. C. Nieuwenhuyzen had de verdienste hierop te wijzen in *De Nederlandsche Spectator* van 10 December 1898.

het was niet ons standpunt om telkens zooveel eerbied te huldigen voor opkomende *bekommeringen* onzer wederpartij. En wanneer onze gemagtigden *het gereedste middel* verklaarden te weten, en dit ook zeer juist opgaven, waarom hielden zij er zich dan niet aan? Waarom stelden zij niet liever alles op haren en snaren dan verder, met afwijking van 's Konings bevelen, nog toe te geven? Er is geene quaestie van, dat de wederpartij daarop het tractaat niet zoude hebben doen afspringen. Als de *bekommering* eenige voor ons gezag schadelijken zin had, zoo moest zij gelden voor nog vele andere plaatsen dan juist Atjeh, zoo konden wij niet verstandiger doen dan ons eenvoudig op koloniaal gebied onder Engelands protectoraat te stellen. Ik herhaal het, de gansche basis van het tractaat berustte op het beginsel: de terreinen afbakenen, waar iedere partij hare eigen *vrye* sfeer van werkzaamheid zou hebben; wij zouden volgens het ontwerp met de Nederlandsche factorijen in Hindostan, met Malakka en met Singapore betalen art. 9, waarbij Engeland voor *Sumatra in het algemeen* beloofde: „dat op dat eiland geen Britsch kantoor zal worden opgericht, noch eenig tractaat, onder Britsch gezag, gesloten met eenige der inlandsche Vorsten, Opperhoofden of Staten op hetzelfde gevestigd". Dat stond daar zoo maar niet, opdat wij op ons zouden nemen, niet verder door te dringen dan wij destijds waren; neen, het wilde zeggen, dat wij voortaan op Sumatra de vrije hand zouden hebben, gelijk Engeland in Malakka, herinnerde later nog Fullerton's Nota. Minister Elout wees, wat meer is, in zijne nota van 12 Februari op het gewicht hiervan: „Voor het overige mag worden aangemerkt", waarschuwde hij, „hoe noodzakelijk het is, dat een bepaling worde daargesteld, waardoor alle bemoeienis der Engelschen met Sumatra worde uitgesloten, gelijk de Nederlandsche met het Malaksche schiereiland."

Ziehier hoe *het gereedste middel* in toepassing werd gebracht. Er waren nog, behalve Atjeh, andere bezwaren te elfder ure bij de Engelsche heeren gerezen en nu kwamen *onze* gemachtigden op de heillooze gedachte, het ontwerp-tractaat zelf niet aan te vullen, maar deze aanvulling te doen plaats vinden door eene *nota*. „Aan hetgeen in deze verschillende voorstellen billijk is", berichtten zij in de vermelde depêche van 24 Februari over de wenschen hunner wederpartij, „vleijen wij ons nog al, dat zal kunnen worden te gemoet gekomen en voldaan door middel eener nota of verklaring, door ons bij het teekenen van het tractaat aan de Britsche gevol-

machtigden ter hand te stellen. Hunne Excellentiën gevoelen zelven, dat het opnemen of behandelen van zoodanige kwestiën bij de artikelen van een openlijk traktaat aan bedenkelijkheid onderworpen is."

Het moet zéer betreurd worden, dat onze gemachtigden dezen weg insloegen. Wij hadden reeds bij het tractaat in onderscheidene bepalingen berust, die feitelijk tegen ons waren gekeerd en waarin alleen voor den vorm wederkeerigheid werd in acht genomen. Meenden onze gemachtigden deze of gene bepaling nuttig, die het Nederlandsche gezag tegen misbruik van vertrouwen bij de uitvoerende Engelsche ambtenaren waarborgden, de wederpartij verwierp verre dergelijke voorstellen. En nu verschijnt waarlijk een heel stuk, dat geene andere strekking had, dan om Engeland te waarborgen tegen wandaden van Nederlandsche zijde! Het stuk zal bovendien niet zijn een in artikelen scherp geformuleerd stel bepalingen, maar een breed relaas, waaraan nochtans dezelfde kracht als aan het eigen tractaat zou worden toegekend, bepaalden partijen. De verdediging onzer gemachtigden was, dat men niet al die zaken zoo in een *openlijk* tractaat kon zeggen; doch als ze daarmede bedoelden, dat de relazen geheim behoorden te blijven, dan moet erkend worden, dat uit niets blijkt, dat geheimhouding werd gevorderd en zij ook geenszins is betracht, daar de gewisselde stukken weldra tot het publiek domein behoorden! (*a*) Trouwens aangezien zij slechts eene victorie voor de Engelsche gemachtigden waren, zouden er dezen al heel weinig aan gehad hebben, wanneer zij er niet mede voor den dag hadden kunnen komen.

Men mag wel aannemen, dat toen onze gemachtigden naar Nederland schreven, dat zij er iets op gevonden hadden om, zonder het tractaat te wijzigen, aan de nadere bedenkingen hunner wederpartij te gemoet te komen, geenszins door hen voorzien werd, dat het de Engelsche gemachtigden zouden zijn, die het initiatief namen tot het uitvoeren van een denkbeeld, hetwelk bij de onzen

(*a*) Deels met, deels zonder het tractaat van 1824, vindt men de gewisselde Nota's o. a. in Van Hogendorp's Bijdragen (2e uitg. dl. V bl. 236)! Elout's Bijdragen van 1863 (bl. 228); E. de Waal's „Nederlandsch-Indië in de Staten-Generaal" dl. I (bl. 82); J. E. de Sturler's „Grondgebied van Nederlandsch-Indië" (bl. 344); J. J. Meinsma's „Geschiedenis van de Nederlandsch Oost-Indische bezittingen" dl. II (bl. X der bijlagen); Smulders' dissertatie over het tractaat van 1844 (bl. 72), Vas Diaz' werk over de Scheepvaartwetgeving; enz. enz.

was gerezen. Hierdoor toch werden wij slechts de meegaande, de Engelschen de toongevende, daarmede de eischende partij; hierdoor ook kreeg deze gelegenheid hare wenschen en meeningen veel breeder en anders uiteen te zetten dan wel oorspronkelijk in de bedoeling onzer gemachtigden zal gelegen hebben, immers zelfs in sommige opzichten kwamen dezen in regelrechten strijd met hetgeen zij oorspronkelijk en ten einde toe zoo hoog hadden gehouden; dat gold kleinigheden niet alleen, doch ook hoofdzaken. Had men b.v. niet indertijd verlangd eene uitdrukkelijke afkeuring bij tractaat van hetgeen door Raffles en zijne ondergeschikten was misdaan? (*a*) En wat was het einde? Dat in de Engelsche nota .... eene *lofspraak* kwam op Engelands houding!! Stilzwijgend toch berustten wij er in, dat bij die nota de onbeschaamde getuigenis van zich zelven werd gegeven: „De afkeuring der handelingen, die het ten uitvoerbrengen der conventie van 1814 hebben vertraagd, kan niet anders dan hunne Excellentiën de Nederlandsche Gevolmachtigden overtuigd hebben van de naauwkeurigheid met welke Engeland zijne verbindtenissen altijd gestand doet." Karakterloos was het onzerzijds deze betuiging zonder protest aan te hooren, terwijl we aanhoudend, en niet het minst Falck, Engelands onwaardige houding hadden gelaakt. Vlak daarop volgde eene andere alinea in de Engelsche nota, waarin evenmin onze gemachtigden hadden mogen berusten, indien zij zichzelven waren geweest. Reeds elders heb ik met betrekking tot *Borneo* op het onoprechte van ons beweren gewezen, dat wij er niet naar oppermacht streefden (*b*). Wij hadden ons ook voor dat streven volstrekt niet te schamen. Handelde Engeland niet zoo evenzeer? Heeft eene jonge weder in het leven geroepen natie minder recht om hare energie te toonen dan eene oude? Nochtans kregen wij er venijnige nota's over, moesten er harde woorden over hooren;

(*a*) Zoo luidde o. a. art. 1 van de concept-conventie, den 24ᵉ Juli 1820 door onze toenmalige gemachtigden Fagel en Elout aangeboden — zie Bijdr. E. bl. 115 —: „Le Gouvernement de la Grande Bretagne désavoue la conduite tenue par Ses agents dans les différentes parties de l'Archipel Indien, et reconnait les droits du Gouvernement des Pays Bas sur les places et établissements réoccupés par celui-ci en vertu et en conséquence du traité conclu le 13 Août 1814, nommément sur ceux qui ont donné lieu à des altercations connues. Le Gouvernement Britannique s'engage à donner les ordres nécessaires pour l'évacuation de Singa-Poura."

(*b*) Zie bl. 73 van mijne Bandjermasin-verhandeling. Bijdr. Inst. dl. XLIX (1898).

terwijl onze bewindslieden de boosheid trachtten te temperen, door te doen, alsof we in zekeren zin rustig in onze kluis waren gebleven (*a*). Doch in ieder geval dit gold de uitvoering van het tractaat van *veertien;* en om nu *daarover* voor het vervolg quaestien *af te snijden*, kwam men tot eene herziening waarbij men wilde streven naar het omschrijven van de invloedsfeer van iedere partij. En waarlijk, die kring reeds gebrekkig getrokken in het tractaat zelf, maar dan toch getrokken, breken de Engelsche gemachtigden weder ter elfder ure door, waar zij in hunne nota de volgende woorden ter nederstellen, en onze gemachtigden er eenvoudig over zwijgen: „De Britsche Gevolmachtigden herinneren hier met een waar genoegen aan de plegtige ontkenning van de zijde des Nederlandschen Gouvernements, van eenig voornemen om, in den Oosterschen Archipel, hetzij naar staatkundigen overmagt, of naar uitsluitenden handel te streven." (*b*) Waarlijk, hij, die speciaal A. R. Falck kent uit zijne werkzaamheden op koloniaal gebied, heeft dunkt mij, wel het recht zich af te vragen: hoe is men er toch toe gekomen dezen bewindsman zoo hoog te stellen!

En het was geenszins uitsluitend met eene algemeenheid, die

(*a*) Zie de tusschen Van Nagell en den Engelschen gezant in 1819 gewisselde memoriën bij Van Deventer bijlagen LXV en LXVI „Nederlandsch Gezag". De zaak kwam ook bij de onderhandelingen ter sprake. Zie verder den tekst.

(*b*) Deze verklaring was weliswaar niet nieuw, daar zij reeds stond in de dd. 4 Augustus 1820 tusschen Castlereagh-Canning en Fagel-Elout gewisselde nota's; doch toen was het eene andere zaak en werd het ook anders behandeld. Vooreerst was men er destijds niet in geslaagd om tot een tractaat te komen, derhalve alles bleef in overweging; die stukken hadden volstrekt niet de kracht van een tractaat, bestemd om te werken voor de toekomst. Als dientengevolge de Engelsche gemachtigden bij wijze van notulen aanteekenen: „It has been ascertained, on the other hand, that the Government of the Netherlands distinctly and solemnly disclaim any design on their part to aim either at political supremacy or at commercial monopoly in the Eastern Archipelago" — antwoorden de Nederlandsche gemachtigden, niet met eene erkenning van geene *voornemens* te hebben, doch met eene verklaring omtrent het *verledene*, dat heel wat anders is; immers:

„Les soussignés se trouvent heureux de pouvoir assurer de leur côté Messieurs les Plénipotentiaires Britanniques que le Gouvernement des Pays-Bas dans l'Inde, après la réoccupation de ses possessions dans cette partie du monde, *n'a fait aucune démarche* tendant à un commerce exclusif, ou à se procurer une suprématie quelconque aux dépens d'autres nations,..." dus bovendien: ten koste van andere natiën, die rechten mochten hebben, hetgeen ook wat anders is. En als de Nederlandsche gemachtigden dan verder over de toekomst spreken, is het niet meer over de suprematie, doch over de quaestie van den vrijen handel. Men zie bl. 140 en 142 der Bijdr.-E.

binnen onze eigen invloedssfeer deed verklaren, dat wij daar niet naar oppermacht zouden streven, doch het werd ook zeer bepaald uitgedrukt voor hetzelfde eiland, wier verkrijging nochtans het doelwit der herziening van het tractaat van 1814, den afstand van Nederlandsch Hindostan, van Malakka, van Singapore, van f 1.000.000 was geweest, ten minste, dien wij er ons voor getroost hadden.

Het eiland Sumatra zou Nederlandsch kunnen worden, uitsluitend Nederlandsch; van eenig voorbehoud omtrent *Atjeh* was dan ook in het tractaat geen sprake. In het stuk echter, dat bestemd was om aan het tractaat gehecht te worden, stond van Engelsche zijde:

„Een tractaat in 1819 door Britsche agenten met den koning van Atjeh gesloten, is onbestaanbaar met het 3de artikel van het tegenwoordig tractaat. De Britsche plenipotentiarissen nemen uit dien hoofde aan om het verdrag met Atjeh zoodra mogelijk te willen wijzigen *bij eene eenvoudige overeenkomst voor de gastvrije ontvangst van Britsche schepen en onderdanen in de haven van Atjeh;* doch daar eenige der voorzieningen van dat tractaat (hetwelk den Nederlandsche gemachtigden is medegedeeld) bevorderlijk zullen zijn aan de algemeene belangen van de Europeanen, in de Oostersche zeeën gevestigd, zoo hopen zij, dat het Nederlandsch gouvernement maatregelen nemen zal, om deze voorzieningen in zekerheid te stellen, en geven tevens hun vertrouwen te kennen, dat de nieuwe bezitter van Fort Marlborough geene vijandige maatregelen omtrent den koning van Atjeh nemen zal."

En onze gemachtigden, die van een Atjehschen koning niets wisten, verbinden Nederland daarop met magnifieke onnoozelheid in de volgende bewoordingen:

„Indien het Britsche Gouvernement meent, dat er voor hetzelve een wezenlijk voordeel in gelegen is, om, terwijl het zich, naar aanleiding van de beginselen vastgesteld bij het tractaat, hetwelk geteekend staat te worden, losmaakt van de verbintenissen, die deszelfs agenten, vier of vijf jaren geleden, met het koninkrijk Atjeh hebben aangegaan, door eenige nieuwe bepaling een gastvrij onthaal aan de Britsche onderdanen en schepen in de havens van het koninkrijk te verzekeren, aarzelen de ondergeteekenden niet te verklaren, daarin van hunne zijde geene zwarigheid te zien, en zij gelooven tegelijkertijd te kunnen verzekeren, dat hun Gouvernement zorgen zal onverwijld deszelfs betrekkingen met Atjeh in dier voege te regelen, dat deze Staat, zonder iets van zijne onafhankelijkheid

te verliezen, den zeevaarder en handelaar die bestendige veiligheid aanbiede, welke er niet schijnt te kunnen bestaan dan door de gematigde uitoefening van Europeeschen invloed."

Zoo was dus door onze gemachtigden veel verder gegaan dan hunne regeering bevolen had; immers wèl was de gastvrije ontvangst toegelaten, ook omdat een stuk daarover nu eenmaal bestond, doch geenszins had de Koning veroorloofd, dat Engeland een nieuw tractaat met Atjeh zou maken, en wij onvoorwaardelijk Atjehs onafhankelijkheid zouden verzekeren, eene bepaling, die, zonder eenig motief, daar plotseling uit de lucht was komen vallen, zonder ze dan ook met Engelands *bekommering* in eenig verband stond! En juist die verzekering werd voor Engeland eene zaak van practisch belang, niet zoozeer omdat men er ons geen territoriaal bezit gunde, doch omdat dan de voordeelen van art. 3 veranderden in de nadeelen van art. 2, omdat dus de voor zelfstandige staten gegeven belofte tegen differentieele rechten vervangen werd door de belofte, dat wij niet hooger zouden gaan dan het dubbele, voor Nederlandsche rechten bepaald m. a. w. dat wij rechten zouden kunnen heffen. Wij lazen het in de Pinangsche nota van Fullerton, met welk een doorzicht aanstonds bij de kennisneming van het tractaat op dit punt werd gewezen, hoe daarin reeds het later in toepassing gebrachte programma werd omschreven: dank de onafhankelijkheidsverklaring van Atjeh, kunnen wij de Nederlanders beletten om van art. 3 op art. 2 ter Sumatra's Oostkust over te gaan, ja om daar eenig recht te doen heffen, want hoe laag dit ook zou zijn, het ware schadelijk voor Pinangs handel. Erger. Zoo pas waarlijk zijn de stukken in goed vertrouwen op een eerlijke uitlegging geratificeerd, of het Londensch bestuur wijst er zijne ondergeschikten in Indië op, *niet* dat eene Engelsche Atjeh-overeenkomst slechts gastvrije ontvangst van schepen zou mogen inhouden, gelijk de Nota's aannamen, doch dat eene nieuwe *handelsovereenkomst* kon worden gesloten (*a*), en deze ondergeschikten vinden onze Sumatra-suprematie zóo wel gevestigd, dat ze oordeelen, de bepaling, volgens welke de Indische regeering geen nieuw kantoor zonder permissie uit Europa mocht oprichten, ook gold voor het eiland, waarvan de afstand aan Nederland het hoofddoel van het tractaat was geweest (*b*)!! Zoo keerde zich art. 6, hetwelk wij verlangd hadden ter voorkoming van nieuwe Singaporeschandalen, tegen ons zelven.

(*a*) Zie bijl. 9.
(*b*) Zie bijl. 10.

Eindelijk: de Engelsche nota verzekerde wel dat het Atjeh-verdrag aan onze gemachtigden was medegedeeld, de vraag rijst echter: hebben zij het inderdaad *gelezen?* Zoo ja, dan wordt hunne houding slechts er te onverklaarbaarder door. Reeds elders werd de aandacht gevestigd „op de zeer onjuiste redeneering der Engelsche gevolmachtigden, dat het Atjeh-contract van 1819 enkele voorzieningen bevatte, die bevorderlijk zouden zijn aan de algemeene belangen van de Europeanen, in de Oostersche zeeën gevestigd" (*a*), terwijl nochtans onze gemachtigden op die redeneering ingingen. Ik vind dit echter nog zoo erg niet, wijl men over de strekking der bepalingen van het verdrag in ieder geval verschillend kon denken; maar er is in de Engelsche nota eene technische fout, die — het bevreemdt mij wel — nog door geen schrijver, voor zoover ik weet, werd opgemerkt, en welke m. i. van het hoogste belang moet geacht worden; ik geloof dan ook niet, dat zij zonder opzet werd begaan. De Engelsche gemachtigden verklaarden namelijk, dat het Atjeh-verdrag in strijd kwam met artikel *drie* van het te sluiten tractaat, en *uit dien hoofde* moest worden veranderd. Maar wat zegt dan letterlijk dat artikel 3? — Behalve de verplichting, dat partijen elkander de te sluiten inlandsche verdragen zullen mededeelen, enkel dit: —

„De Hooge Contracterende Partijen beloven, dat geen tractaat voortaan door een derzelve met eenigen Staat in de Oostersche zeeën te maken, eenig artikel behelzen zal, strekkende, hetzij regtstreeks, hetzij door oplegging van ongelijke regten, om den koophandel der andere partij van de havens van zoodanigen inlandschen Staat uit te sluiten, en dat bijaldien in eene der thans aan wêerskanten bestaande overeenkomsten, eenig artikel met die bedoeling is opgenomen geworden, zoodanig artikel, bij het sluiten des tegenwoordigen tractaats, buiten effect gesteld worden zal."

Men leze nu eens op bl. 172 de bepalingen der Atjeh-verbintenis aandachtig na. Waar vindt men daar een voorschrift omtrent uitsluitenden handel? De verbintenis, die nota bene nu door de Engelsche gemachtigden werd voorgesteld, als bevorderlijk *aan de belangen der Europeanen in het algemeen!!* — was zeker niet vriendelijk tegenover den vreemdeling, vooral art. 6 niet; maar het volstrekt verbod om zich in het land permanent te vestigen,

(*a*) Door J. A. van den Broek in zijn artikel over de *Engelschen in den Maleischen Archipel:* Encyclopaedie van Ned. Indië, bl. 502.

staat dan toch waarlijk niet gelijk met een om er handel mede te drijven; het was immers aan de orde van den dag, dat men handelde met landen, waar geene Europeanen gevestigd waren.

En dit verbod tot vestiging bleef nu, zonderling genoeg! feitelijk bestaan, ja werd het recht daartoe uitdrukkelijk door onze gemachtigden toegegeven, want hoe kon men zich vestiging van Europeanen in een rijk als Atjeh denken, zonder Europeesch gezag, m. a. w. zonder Atjeh afhankelijk te maken, hetgeen we nu echter beloofden nooit te zullen doen!

Vóor en na werd het geschreven en gezegd, dat het Atjehtractaat van 1819 uitsluitenden handel bedong en daárom diende te worden gewijzigd.

Minister Elout deed het in zijne Pro Memorie over de instructiën, die aan de Indische regeering betrekkelijk de uitvoering van het tractaat werden gegeven, en waarop Falck dd. 6 Augustus 1824 adviseerde, zonder het natuurlijk te bestrijden (*a*). In de instructiën van 31 Augustus 1824 kwam het toen natuurlijk ook voor (*b*). De geschiedschrijvers volgden. „Hadden niet", vroeg de hoogleeraar G. Lauts (*c*), „Raffles en Coombs, in het eigenmagtig gesloten verdrag met den sultan van Acheen, van den 22en van Grasmaand 1819, art. 6, den handel op dat rijk van alle andere Europeesche mogendheden en van de Amerikanen uitgesloten?" Volstrekt niet, en 't was ook niet *eigenmachtig* gesloten. Smulders in zijne anders goede dissertatie over het tractaat van 1824, leest evenzeer in art. 6 van het Atjeh-verdrag, dat het „de uitsluiting bedong van allen handel van andere Europeesche natiën" (*d*); Meinsma, dat „dientengevolge" art. 6 uit het Raffles' tractaat moest vervallen (*e*). De officieele Nota, hierboven in noot *a* aangehaald, spreekt evenmin deze opvattingen tegen, en het Tijdschrift voor Ned.-Indië daaraan ophelderende mededeelingen toevoegende, laat alweder volgen: „Het tractaat waarover in den tekst boven is gesproken, was gesloten in 1819 tusschen Engeland en Atchin, en bedong eenen uitsluitenden handel voor

---

(*a*) Zie o. a. bl. 2—3 der aan de Staten-Generaal in 1873 overgelegde „*Nota over de betrekkingen van Nederland tot het rijk van Atsjin sinds 1824*". Uitgave van de Gebroeders van Cleef.

(*b*) Zie Elout Bijdr. bl. 240—241.

(*c*) „*Geschiedenis*" dl. VI (1866) bl. 149 noot [1]).

(*d*) Bl. 105.

(*e*) Geschiedenis, dl. II (1873), bl. 180.

Engeland. Het was dus, gelijk terecht opgemerkt werd door de Engelsche gevolmachtigden, onbestaanbaar met art. 3 van het Londensch tractaat."

Geenzins, *terecht* opgemerkt. Ik ben nochtans niet de éénige geweest, die zich blijkbaar met de algemeene voorstelling niet heeft kunnen vereenigen. De heer J. H. P. E. Kniphorst, gevende eene „*Historische schets van den Zeeroof in den Oost-Indischen Archipel*", beprak mede, met de officieele nota van 1873, het Atjeh-contract van 1819. Schoon niet in de zaak doordringende, herinnert hij aan den juisten inhoud van art. 6, waarop hij laat volgen (*a*): „Het is die clausule (artikel VI van dat traktaat), welke in zekeren zin aanleiding heeft gegeven tot de verklaring op art. 3 van het traktaat van 17 Maart 1824, waardoor onze geheele staatkundige verhouding met Atjeh tot aan het jaar 1871, als wanneer het zoogenaamde Sumatra-tractaat werd gesloten, waarbij Nederland van Engelands voogdijschap werd ontheven, is beheerscht geworden."

In zekeren zin. Feitelijk had de verklaring, *naar aanleiding van artikel* 6, in het geheel geen zin. Inderdaad, wanneer niet de Engelsche gemachtigden overtuigd waren geweest, dat de ontworpen overeenkomst van 1824 *ieder* Engelsch tractaat met inlandsche staten op Sumatra buitensloot, dan hadden zij immers in den aanvang ook niet uit zichzelven tot onze gemachtigden gekomen, *met het verzoek* om, niettegenstaande de te sluiten overeenkomst, een inlandsch verdrag te laten voortbestaan, dat enkel bescherming bij schipbreuk inhield; en onze Koning ging op dàt verzoek in, ook enkel *omdat het dat slechts zou inhouden*, als eene uitzondering dus op den bij art. 9 van het tractaat van 1824 gestelden regel voor Sumatra: „dat op dat eiland geen Britsch kantoor zal worden opgerigt, noch eenig tractaat, onder Britsch gezag, gesloten met eenige der inlandsche Vorsten, Opperhoofden of Staten op hetzelve gevestigd".

Zoo onze gemachtigden op de averrechtsche verwijzing naar art. 3, terwijl het art. 9 moest zijn, aanstonds gevallen waren, dan zoude

(*a*) Bl. 660. Het is jammer, dat de schrijver zijn aan gegevens rijk werk, zóo hoog heeft opgenomen, dat het eene onverteerbare lectuur is geworden. De *schets* is geworden, nota bene een boek van .... 1285 bladzijden!! En toen het *Tijdschrift voor het Zeewezen*, waarin de stukken kwamen, (er door??) overleden was, verscheen er nog een vervolg in het *Tijdschrift voor Ned. Indië*, groot 195 bladzijden.

aan den dag zijn getreden, wat eerlang vergeten werd en dat de Pinangsche nota reeds onmiddellijk als niet vastgesteld deed voorkomen, te weten *dat Engeland op Sumatra geen zeggen meer had en dat Nederland uitsluitend het recht had gekregen op gansch Sumatra, zoo aan de noord- als aan de zuid-, zoo aan de west- als aan de oostzijde verdragen met de inlandsche staten aan te gaan.* Te bejammeren was de misslag te meer, omdat het feit onzer suprematie op Sumatra wel bij de mondelinge gedachtenwisseling der partijen erkend is geworden, *doch men van het besprokene geene notulen heeft gehouden.* Behalve dat de gansche aanleg van het tractaat op onze uitsluitende heerschappij over het eiland berekend was, werd de quaestie rechtstreeks ter sprake gebracht bij art. 6, volgens welke bepaling partijen beloven aan hare besturen in Oost-Indië te gelasten „om geen nieuw kantoor op een der Oostersche eilanden op te rigten, zonder voorafgaande magtiging van hunne respective Gouvernementen in Europa". Ziehier wat naar aanleiding van dat voorschrift onze gemachtigden naar Holland schrijven in de toelichtende missive van 1 Februari: „Wij hebben voorts, dit artikel discuteerende, de Engelsche plenipotentiarissen bij voorraad op doen merken, dat Nederland waarschijnlijk in de omstandigheid, dat geheel Sumatra thans onder deszelfs invloed geplaatst is, aanleiding vinden zal om er tot de oprichting van een of ander nieuw kantoor te doen overgaan, gelijk het daarentegen van zelve spreekt, dat ook Engeland te dezen opzichte naar verkiezing handelen kan op het Maleische schiereiland." (*a*) — Toch zal, tegenover deze stellige en sinds gedrukte verklaring onzer gemachtigden over het voornemen den invloed op Sumatra uit te breiden, eerlang de redactie van het tijdschrift voor Ned.-Indië ten nadeele van ons zoo stellig op den voorgrond gesteld Nederlandsch recht, gaan verklaren: „Wij moeten niet uit het oog verliezen, dat in 1824 het Nederlandsche Gouvernement in het geheel niet dacht aan de mogelijkheid met onze beperkte middelen het grondgebied in Indië uit te breiden. Het was tevreden met hetgeen het krachtens het Londensch tractaat erlangde; het had daaraan genoeg. Engeland had ook niet gevorderd, dat Nederland de onafhankelijkheid van Atchin zou eerbiedigen." Onzin.

Verder. Onze gemachtigden in hunne overtuiging, dat voortaan Sumatra uitsluitend voor Nederland zal zijn, zeggen over de door

(*a*) Bijdr. E. bl. 194.

mij hierboven aangehaalde woorden van art. 9: „Wij mogen voorts niet afzijn de aandacht van UHoogEd.G. op het slot van dat artikel te vestigen, vleijende wij ons dat door die stellige en duidelijke uitdrukkingen geheel zal zijn voldaan aan de herinneringen, die wij in de ons toegezondene Nota (*a*) hebben aangetroffen: *dat het op zich zelve aannemelijke denkbeeld, om den invloed van de Britten en van de Nederlanders tot sommige gedeelten van Indië te bepalen, wèl zal moeten omschreven worden.*" (*b*)

Niettemin halen deze zelfde gemachtigden met de onbestemde Atjeh-omschrijving eene maand later het paard van Troje in, op het gewicht waarvan de Pinangsche nota zoo belangwekkend onmiddellijk de aandacht vestigde. Maar blind voor hetgeen aldus misdaan werd, schrijft Falck, dd. 7 April 1824 particulier aan zijn vriend J. H. van der Palm over het gesloten tractaat: „Lang zal ik vermoedelijk wachten, eer zich weder zoo iets tot stand laat brengen als het tractaat van 18 Maart, waarbij het geheele eiland Sumatra (Java minor) eens vooral aan den Britschen invloed onttrokken en in den werkingskreits der Nederlandsche staatkunde geplaatst is. Mij blijft te wenschen overig, dat deze op den duur èn voorzichtig èn liberaal zij"(*c*). En een paar maanden daarna neemt hij nog het compliment van een Raffles, over het uitnemende van dit werkstuk, geloovig aan, toen ze elkander te Londen vriendschappelijk ontmoetten: „Al had ik lust gehad", schreef Falck aan Elout dd. 17 September 1824 over deze ontmoeting, „om met hem te expostuleeren over zijne handelingen, hij zou mij ontwapend hebben door de verplichtende uitdrukkingen, die hij omtrent het tractaat bezigde, welke zijne volle goedkeuring wegdraagt. Voor Sumatra, hoewel eene eeuw of wat bij Java ten achteren, kon nu iets goeds en doelmatigs gedaan worden, nu al de deelen des eilands aan slechts een en dezelfde impulzie hadden te gehoorzamen en deze impulzie kon beter van het nabij gelegene Batavia komen dan van de Heeren te Calcutta, altijd aan andere dingen denkende"(*d*).

(*a*) Van minister Elout.
(*b*) Bijdr. E. bl. 195.
(*c*) Falck's *Brieven* bl. 260 N°. 146.
(*d*) Bijdr. E. bl. 249.

VII.

Engeland zich hechtende aan de letter van 't tractaat van 1824.

Sumatra (Java minor) eens vooral aan den Britschen invloed onttrokken en in den werkkringskreits der Nederlandsche staatkunde geplaatst. — Sumatra, nu gehoorzamende in al de deelen des eilands aan slechts een en dezelfde impulsie.... Wat al heel spoedig barre ontgoocheling!

De lezer weet, hoezeer de Britsche bewindslieden dit verstonden, van het oogenblik, dat wij ons op Sumatra uitbreidden. Daargelaten, dat een land nog niets van zijne onafhankelijkheid behoeft te verliezen, wanneer er een stuk van verloren gaat; dat het dus geen redelijken zin had om ons op grond der onafhankelijkheidsverzekering van Atjeh het recht te betwisten, onderhoorigheden er van te bezetten, ging men waarlijk moeilijkheden maken over de bezetting van streken, die volstrekt niet tot Atjeh behoorden; Palmerston hechtte zich daarbij eenvoudig, gelijk E. de Waal herinnert, „aan de letter van 't tractaat van 1824" (*a*). Daarin stond immers slechts, dat Engeland zich niet op Sumatra zou vestigen; geenzins werd ons het recht tot uitbreiding aldaar toegekend, zóo weinig immers, dat wij zelven hadden toegegeven om de gansche Noord van het eiland te ontzien. Zeker onze onredelijke opdrijving der tarieven van invoer voor vreemde d. w. z. Engelsche koopmansgoederen zette Engeland tot het verzet aan; Falck's verwachting dat onze politiek er èn voorzichtig, èn vrijzinnig zou zijn, werd dus niet verwezenlijkt; doch al zagen wij van zulk eene opdrijving af, toch bleef het bezwaar tegen differentieele rechten bestaan (*b*), om van belemmerende kustvaartbepalingen niet te spreken. Niettemin waren deze differentieele rechten over en weder door het tractaat bij art. 2 aangenomen, niet om ons maar plezier te doen, want Engeland wettigde ze evenzeer destijds; en zoo dit later in het Engelsche handelsstelsel niet meer te pas kwam, was dit nog geene reden, dat men ons op onbetamelijke wijze wilde nopen, hetzelfde stelsel te huldigen (*c*). Feitelijk was het een

(*a*) „Onze Indische Financiën", dl. VI bl. 56.

(*b*) „En tegen onze reeds geschiede gebiedsvergrootingen op Sumatra voerde Palmerston alleen het heffen van ongelijke rechten aan". De Waal alsvoren.

(*c*) „De stijl der Britsche notas muntte werkelijk niet altijd in beleefdheid uit." De Waal bl. 57 dl. VI „Onze Indische financiën".

napleiten der Engelsche bewindslieden, een reageeren tegen het tractaat van 1824, het politiek programma van *mutual explanation* door de Pinangsche nota van 1825 op den voorgrond gesteld.

Dezelfde redeneering, dat we geen recht tot vestiging hadden, al bepaalde het tractaat, dat Engeland zich van de eilanden terugtrok, was door de Britsche ambtenaren in Indië te pas gebracht bij de uitvoering van al. 2 art. 12, om ons waarlijk het recht op den *Riouw*-archipel te betwisten (*a*), doch dit had men dan toch te Londen al te erg gevonden; maar voor *Atjeh* kon het er, van wege die onafhankelijkheidsverzekering, wel door.

Eerst dan ook in 1871 kwamen wij formeel tot meer zuivere verhoudingen door het bekende *Sumatra-tractaat*, waarbij o. a. Engeland afzag: „van alle vertoogen tegen de uitbreiding van het Nederlandsch gezag in eenig gedeelte van het eiland Sumatra, en mitsdien het voorbehoud in dit opzicht voorkomende in de nota's door de Nederlandsche en Britsche gevolmachtigden uitgewisseld bij het sluiten van het tractaat van 17 Maart 1824" (*b*).

Men heeft gezegd, dat deze verklaring ons *de kust van Guinée* gekost heeft, welke Nederlandsche bezitting bij een ander verdrag in hetzelfde jaar 1871 voor ons te loor ging (*c*). De heer De Waal wraakte echter deze opvatting als „een historische onjuistheid". Volgens den schrijver van „Onze Indische Financiën" is door hem als minister zonder bepaalde aanleiding de Kust zoo maar aan Engeland aangeboden, opdat er een einde zou komen aan het vechten der negers onderling; een lief idee; eerst later heeft Engeland gevorderd dat de tractaten „samen zouden staan en vallen" (*d*). Dat aldus de meening veld won, dat Engeland het Atjeh-voorbehoud niet wilde loslaten zonder door ons de Kust werd afgestaan,

(*a*) Al. 1 art. 12 bepalende, dat Nederland van Singapore afziet, wordt gevolgd door: „Daarentegen belooft zijne Groot-Brittannische Majesteit, dat geen Britsch kantoor zal worden opgerigt op de Carimons-eilanden, of op de eilanden Battam, Bintang, Lingen of op eenig der andere eilanden, liggende ten zuiden van Sinkapoer, en dat met derzelven Opperhoofden geene tractaten, onder Britsch gezag, gesloten zullen worden."

(*b*) Zie Ned. Stbl. 1872 N°. 18, Ind. Stbl. 1872 N°. 94. Ook o. a. in L. J. P. J. Jeekel's proefschrift „Het Sumatra-tractaat" (1881).

(*c*) Zie Ned. Stbl. 1872 N°. 17.

(*d*) Dl. VI bl. 69 en 71. — Omtrent de treurige geschiedenis van ons verlaten der kust van Guinée, leze men het belangrijk artikel van J. P. Schoemaker: „Laatste bladzijde onzer Nederlandsche West-Afrikaansche historie", *Ind. Gids* Jan. 1900 bl. 1.

en dat het publiek niet het gewicht der *onjuistheid* gevoeld heeft, waar het er dan toch ten slotte op neer kwam, dat het Atjeh-voorbehoud niet zou worden opgeheven, indien niet tevens Guinée ten offer werd gebracht, laat zich begrijpen; doch hoe een opvolgend ministerie, onder wie de tractaten door onzen wetgever werden aangenomen, heeft kunnen verklaren, dat de bewering van op eigen gebied gemakkelijker krachten te kunnen werven dan onder vreemde vlag „geen schijn van grond meer" had (*a*), is mij steeds een raadsel gebleven; het kwam anders overeen met eene vroeger weleens geuite meening, dat het bij vrijen handel niet alleen hetzelfde voor eene natie kon geacht worden, of eene kolonie in onze handen dan wel in die van anderen was, doch dat de niet-bezitter daarbij een groot voordeel genoot; immers deze trok al de vruchten van een Europeesch koloniaal bezit, zonder de verantwoordelijkheid en de kosten ervan te dragen. Zoo had o. a. minister Falck vermeend, dat al gaf men de Nederlandsche bezittingen in Bengalen prijs, dat het voor het verlicht oordeel des Konings geen betoog behoefde: „dat men zeer wel zonder zich zelven ongelijk of aan zijn systeem ontrouw te worden, *commercie* begeeren kan in dezelfde gewesten, waar men *territoriale possessie* als een lastpost en de uitoefening van *souverein gezag* als onraadzaam beschouwt" (*b*).

De politieke verwikkelingen met Engeland of zijne dienaren sinds het herstel van het Nederlandsch gezag in den Oost-Indischen archipel brachten mij menigmaal in herinnering, hoezeer dezelfde quaestiën, dezelfde manieren, dezelfde wijzen van zeggen van Engelsche zijde worden aangetroffen bij de bestudeering van de historie, die anders met onze geschiedenis niets hebben uit te staan.

Het zal uit dien hoofde goed zijn, dat wij bij het sluiten van tractaten de lessen der geschiedenis, en niet alleen van de onze, in herinnering houden.

Op de overeenstemming van Jameson's raid met den door Raffles' bevolen tocht naar Palembang in 1819 had ik de gelegenheid reeds te wijzen (*c*). De berispingen, die Engeland steeds aan zijne agenten gaf, zonder ze behoorlijk te straffen of ze gestraft te

---

(*a*) Mededeeling dd. 21 Nov. 1871 van de ministers Gericke en Van Bosse. Bijblad Handelingen S. G. Bijl. 71—72 bl. 915.

(*b*) Aan den Koning d.d. 1 October 1819. Zie Van Deventer „Nederlandsch gezag" bl. 288.

(*c*) „De geschiedenis van een Engelschen raid op Hollandsch grondgebied" in *De Gids* Februari 1898.

willen zien, en terwijl het de door hen te verkrijgen voordeelen behoorlijk in den zak stak, treft men evenmin alleen in onze koloniale geschiedenis aan. Het bij onderhandelingen zich plaatsen achter de Engelsche publieke meening en de oppositie, met 'n „to hold forth to the public" (*a*), met 'n; „wij zouden wel willen, doch die ellendige oppositie, weet u", is in onze koloniale onderhandelingen met Engeland van de zijde der Britsche bewindslieden, een zeer gewoon thema (*b*), waarop wij hebben toegegeven, soms ter kwader ure. En het voorstellen eindelijk van contractueele bepalingen als van onbeduidende strekking bij de opneming, terwijl men er later alle gewicht op gaat leggen, gelijk dit met het Atjeh-tractaat van 1819 het geval is geweest, vinden wij evenzeer op treffende wijze elders terug. Zoo ziet men o. a. de gansche quaestie over de ontkenning van onze Sumatra-suprematie, omdat ze niet uitdrukkelijk was gezegd geworden, en omdat het als onschuldig voorgestelde Atjeh-voorbehoud was opgenomen, geheel op dezelfde wijze behandeld in de befaamde quaestie over de suzereiniteit van Engeland over de Transvaal. Ook daar loopt het over onderhandelingen, waarvan geene notulen werden gehouden en over eene bepaling, die oorspronkelijk slechts ter wille van de „oppositie", doch overigens als niets beteekenend is voorgesteld, waarom Transvaal er in berustte, terwijl zij ten slotte bestemd werd om als een oorlogsram dienst te doen (*c*).

En evenals immer heet het: wij belagen u niet, wij willen in vrede en vriendschap leven, maar de winkelnering moet ge ons niet bederven en daartoe willen wij „'t oprechtelijk betreden van den breeden weg". Of dit nu „noodwendig louter vijandigheid" is gelijk de heer De Waal in zijne Indische Financiën op daar aangevoerde gronden betwist, moge de lezer ieder voor zichzelven steeds naar zijn beste weten beantwoorden, in verband met de

(*a*) Bij de onderhandelingen van het tractaat van 1814. Zie bl. 265 mijner verhandeling in 's Instituuts tijdschrift, dl. XLVII (1897); ov. 27.

(*b*) Er bestaat hierover eene opmerkelijke correspondentie dd. 14 en 25 Januari 1820 tusschen onzen gezant Fagel en minister Van Nagell; de laatste was diep verontwaardigd over Castlereagh's mededeeling, dat we ons enkele opofferingen ter wille van de oppositie in Engeland zouden moeten getroosten. Castlereagh ontkende later het gezegd te hebben; Fagel hield de waarheid zijner mededeelingen vol.

(*c*) Men leze bijl. 12. Het is of in dien brief onder andere namen de geschiedenis van het tractaat van 1824, zoowel zijne geboorte als zijn toepassing verhaald wordt.

omstandigheden, die tot het door den vreemdeling aanmatigend dwingen om in te gaan, leidden; in verband ook met de breedte van den weg, die voor eene opkomende kleine natie toch hinderlijk kan blijken, indien grootere en machtiger volken hem in beslag nemen en met hunne gelijkheid van rechten, wegdringend den baas en den tiran kunnen gaan spelen.

Den Haag, Februari 1900.

BIJLAGEN

BEHOORENDE TOT HET ARTIKEL

Raffles' Atjeh-overeenkomst van 1819.

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

Bijl. 1 noot *a* bl. 159. Brief van den sultan van Atjeh dd. 7 November 1786 aan den gouv.-gen. van Bengalen:

This letter is sent from your friend sultan Munson, son of sultan Ziemul Abudeen, (*a*) to you, who are a valuable and noble friend, and who are known to Hindostan and Arabia. God grant you long life and preserve you from the distresses of the world. I received your letter by the hands of captain Steven, and understand its contents. The articles which accompanied it, as per annexed list, I also received. My heart was gladdened by the arrival of your letter — my arrival with you is not far off — may our mutual friendship last for ever. I am very desirous of this interview and of a lasting friendship with the English. I wrote an answer by captain Hobbs and was desirous of lasting friendship. But fate ordered to captain Hobbs that when he had sailed two days from Tringano, a classy from Java (*b*) wounded him while he was asleep. Captain Hobbs then returned to Tringano, and died after 5 of 6 days, and my letters were delayed, because I did not meet with any one that I could entrust with my letters for you which could maintain our friendship. You will ask captain Glass, captain Thomas and Mr. John Bird, who are acquainted with my affairs, and with my intention towards you. The muskets which you sent me, as mentioned in your

(*a*) Deze zal dan dezelfde moeten zijn, die in Veth's „Atchin" (1873) bl. 66 genoemd is Alaoe'd-din Mahmoed Shah Djohan; in 1781 op den troon gekomen, overleed hij in 1795.

(*b*) *Classy* w. z. een matroos. Zie Hobson-Jobson's „Glossary of Anglo-Indian Colloquial words etc." (1886). — In de verzameling ligt ook een brief van den vorst van Trengano aan den gouv.-gen. te Calcutta John Macpherson dd. 24 Februari 1787, waarin hij diens vriendschap inroept tegen de Hollanders.

letter, from not being worth anything, I have returned, and request in future you will send me such as may be useful, or I do not want any, though I ask you for 300 small muskets agreeable to a muster I send by Mr. John Bird after the death of captain Hobbs. Mr. John Bird was desirous of sailing with the effects of the deceased. I opposed this, because captain Hobbs left no such orders with me; afterwards captain Canning and Mr. Phillips etc. came to me, and I consulted them respecting the effects of captain Hobbs, and they unanimously desired me to deliver them to Mr. John Bird, and give him his discharge to take them to Bengal when captain Canning etc. gave him a letter notifying that I had given him permission to depart with them — advise and the good and bad is on Mr. John Bird (*a*). These articles were for Java and not for Bengal, Mr. John Bird sold these articles, and took in exchange goods for Bengal from me. He has done this himself, and has occasioned a loss upon the goods of 3891 Koors. This notice I give you, and prove the circumstance to you, my sole intention and desire is to maintain a friendship with you, and that you may continue to write me letters. I request you will fix on some one to send to me; you are doubtless so that I may ask him about all matters. Dated at twelve o'clock at night of the 14th. of Junadecul Jama in the year 125 (?). This letter was written in haste; I hope your favor to forgive, and not to perceive my faults."

Bijl. 2 noot *b* bl. 165. Raffles' brief aan den gouvernementssecretaris te Calcutta, gedagteekend Calcutta 31 December 1819 luidde aldus:

I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 14th August (which has only recently come into my possession) stating that in the copy of the letter addressed by the Governor in Council of Prince of Wales' Island to the Court of Directors of the 1st July 1819 there is the following passages:

«We had as full a knowledge of the instructions of the «Supreme Government on those matters as Sir Stamford Raffles «himself had, unless (which our duty will not allow us to «believe) Sir Stamford Raffles had actually *as he always stated «to our President other verbal orders from the Governor General «which appeared diametrically opposite to the spirit and letter of «his written instructions.»*

2. I request most distinctly to state that *I never did make to*

(*a*) Ik neem dit zoo over.

the Governor of Prince of Wales' Island the declaratiou above quoted.

3. Had Colonel Bannerman been now alive I should have contented myself with this unequivocal denial and have left to him the task of offering such explanation as might be in his power. Under the circumstance of his lamented death, a regard for his character and memory induces me to consider every circumstance attending our communications in order if possible to discover or trace anything which could in the most remote degree bear upon the question or afford color to such a misconception.

4. After the most serious consideration and reflection, I can only recall to mind two circumstances which can possibly be supposed to have given such an idea.

5. On my arrival at Penang Colonel Bannerman informed me that the dispatches which I had brought, contained the first and only intimation he had received of my intended mission to the Eastward, that the subject was quite new to him, and that he was consequently unprepared for it, but that I should receive his sentiments in writing, a mode which he recommended in preference to verbal communication, and in which I fully acquiesced. As it appeared however that he had not been furnished with any supplementary instructions, I forwarded to him an attested copy, and the correspondence which ensued is before the Supreme Government.

6. A reference to this correspondence will show that Colonel Bannerman conceived it to be my duty to proceed direct to Acheen, agreeably to the letter of instructions to the Commissioners, but that I considered it entirely left to my judgement to proceed there in the first instance or not, as circumstances might dictate.

7. The second circumstance relates to the difference of opinion which arose with regard to the destination of the artillery-detachment which accompanied me from Bengal; Colonel Bannerman insisted that this detachment was intended for the service of Acheen, and referred to the communications from the Supreme Government in support, I explained to him that the party in question was destined for the relief at Bencoolen and had no connection with the service of Acheen; Colonel Bannerman desired me to produce a written authority to this effect, I told him that I had none, but that I concluded it was in orders and that of course Lieutenant Ralfe, who commanded the detachment, must be in possession of them. He then observed that Lieutenant Ralfe had no such orders; that point, he added, had been ascertained. In this situation I explained to Colonel

Bannerman that I had personally suggested to Lord Hastings the advantage of taking the party round with me, and that no written communication had taken place on the subject. This did not satisfy Colonel Bannerman, and I of course left it to discretion to detain the party or not, as he thought proper. This passed in conversation and I subsequently repeated in writing that the detachment was in no way connected with «any proposed arrangements for Acheen, that party being appointed to relieve the artillery-detachment doing duty at Fort Marlborough".

8. These are to the best of my recollection the only points in the course of our correspondence in which reference was had (?) to verbal communications which had passed between myself and the Governor General and they are the only points not included in the written instructions on which I personally requested an opinion or offered a suggestion.

9. It is almost unnecessary for me to observe that there was nothing in these circumstances in any degree inconsistent with or in opposition to the tenor of the written instructions of the Supreme Government; it is obvious that in the first case where success mainly depended upon time, such a discretion must necessarily be understood, and that the second originated in mistake on the part of Colonel Bannerman. It is not impossible however that the hasty temper of Colonel Bannerman may have led him to form a premature and incorrect judgement on the subject, and in the violence of party spirit to indulge in a warmth and latitude of expression which I cannot doubt he would on more mature consideration have been ready to correct.

Bijl. 3 noot *c* bl. 167. Brief van Raffles gedagteekend »At sea 20th January 1819" aan »Lieutenant Criddle commanding the Honorable Company's ship *Minto*":

Sir,

In consequence of the measures already pursued or which they may be in contemplation with regard to Acheen it has been deemed important that an early intimation should be made to the Chiefs of the appointment of a commission by the Supreme Government of British India to negotiate and make final arrangements on the part of the English, and such intimation having already been made to the Chiefs of Acheen proper, as well to Syed Hussain, the father of the Chief residing at Tullosumoy, you are directed to proceed to Pedir and there personally inform the Chief who is usually termed Rajah Lama, that the Honorable Sir Stamford Raffles and Captain Coombs have been

appointed to this mission with full power to make all arrangements of a political and commercial nature between the countries of Acheen and Great Britain.

2. You will at the same time enquire what communication has been received from the Dutch and whether any further attempt at negotiation on their part is expected.

3. In order that no mistake or misapprehension of the object of your visit may arise, you are to consider the enclosed Memorandum as transmitted to your for your guidance and that it contains all that you are authorized to say to this Chief on the occasion.

I am

Sir, etc. etc.

T. S. RAFFLES.

Memorandum.

20th Januari 1819.

You are desired to apprize the Sultan Lama, that the Governor-General of British India & c., & c., & c., has appointed the Honorable Sir Stamford Raffles and Captain Coombs to be his agents and representatives for the purpose of negotiating and concluding such arrangement as may tend to the peace of the kingdom of Acheen and to perpetuate the good understanding and friendship which has so long subsisted between Acheen and the British nation.

You are further directed to inform Rajah Lama that it is the intention of the Commissioners to proceed in the first instance to Pedir should Sultaun Lama still continue there, in order to ascertain by a personal enquiry the nature of a communication said to have been made by the Dutch Government, but as it may probably be three or four weeks before the Commisioners could proceed to its destination, it is deemed proper to give notice of it's approach to Sultaun Lama, in order that he may not be induced to enter into a negotiation with any other European nation.

The Sultaun Lama may rely with confidence on the justice and due consideration of the British Government.

T. S. RAFFLES.

Bijl. 4 noot *b* bl. 168. De particuliere brief van Timmerman Thyssen dd. 16 Maart 1819 aan schout-bij-nacht Wolterbeek te Batavia luidde aldus:

Uit mijne vorige letteren heeft UHEG. bereids vernomen, hetgeen de heer Raffles in deze quartieren verricht, thans is er alweder

iets bijgekomen 't welke ik met leedwezen mijne waardige vriend ga bedeelen. De heer Carnegy, over wien ik thans zeer te vreede ben, en wezentlijk mij veel dienst bewijst met de navorschingen die ZEd. te Penang doet, heeft mij bedeeld, dat van daar gezeild waaren twee scheepen met drie honderd man troepen bestemd naar de Carrimons met intentie om deeze ylanden in bezit te neemen, dat de heer Raffles met nog drie scheepen en vier honderd man meede op zijn vertrek stond naar Adcheen, dit laatste geloof ik niet, en denk dat hij zich spoedig met zijne vrienden bij de Carrimons zal vereenigen en dan een aanval wagen op Lingen mijne omstandigheden worde dus ieder dag benarder, want ik kan tegens de vorsten geen hooge toon aannemen ik heb geene fregatten of groote scheepen aan handen om hunlieden vertrouwen in te boezemen op de magt der Nederlanders, welke helaas! den Inlander zo gering door de heer Raffles wordt afgemaald: — wat ik u dus bidde mag gebruikt uwe invloed bij Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal en laat eene geduchte magt zich spoedig hier vertoonen bovendien zoude men dan bezit kunnen neemen van Pahang, Lingen en alle zulke plaatszen als ons convenieerde, magt aan hande hebbende, zoude men ook die middelen kunnen beramen, dat de Engelsche wijnig voordeel zoude genieten van de geroofde plaatzen; al was al eens dat onze Koning door politieke omstandigheden genoopt, dezelve aan de Engelsche te late verblijven.

Ik zal voor het tegenswoordige over deeze zaak niet verder uitwijden, doordien ik mij vleije UHEG. spoedig alhier te zien om het werk door ons begonnen, en zo wij met grond mogte denke honorable geeindigd, finaal te termineeren.

Verder moet ik Uwe Excellentie bedeelen, dat deze watere krioelen van zeerovers, zo meede dat de Tommegong van Sincapour in zee heeft negen wel gewapende pengojabja, deeze vaartuige geloof ik dat niet zo zeer loeren op roof als wel op de depêches welke met Santa Maria (alias Teunes) verwacht worden. . . . . .

P. S. 18 Maart, met vreugde kan ik UHEG. melden, dat de komst van kapitein Robson het geheele nieuws door kapitein Smith meedegebragt heeft geannuleerd, en dat de scheepen, die hij te Carrimon moest aantrefven, scheepen zijn, die van Pulo Penang over Benkoelen derwaarts bestemd waaren, zij moetten te Benkoelen ammunitie en andere benodigdheden inladen, alzo de heer Raffles van de Gouverneur Bannerman niet konde bekomen wat hij wenschte, en dat uit zijn Gouvernement daarin heeft voorzien; deeze scheepen waren vertrokken

van Penang waar de tijding kwam dat hij had afgezien van de bezitneming van de Karrimons en zich had genesteld te Singapoera, dus dit raadsel is opgelost.

Wij lezen in dezen brief, dat gouverneur Thyssen ontevreden was geweest over zekeren *Carnegy*. In een particulieren brief dd. 5 December 1818 van Thyssen aan Wolterbeek, waarin hij hem onrustbarende geruchten mededeelde over plannen tot aanval op Malakka, die, naar den gouverneur vertrouwde, echter wel konden bestreden worden, dank ook 4000 man onder commies Kraal — zie bl. 41 van mijne Malakka-Riouwverhandeling — laat Thyssen namelijk dit volgen:

„In mijne betrekking ontmoet ik hier dagelijks onaangenaamheden, de menschen zijn niet oprecht, sints het vertrek van de Havenmeester Carnegy, heb ik ook moeten ontwaren, hij een huichelaar is. UHEd. zult u rappelleeren, tijdens wij het zegel wilden invoeren, hij ons bekend stelde, dat een zegel van ééne gulde, praauwen van vijf kojangs, en kleinere te veel zoude bezwaaren, en daardoor dezelve van deeze haven verweideren, waarna wij dan ook overgingen hetzelve te verminderen; maar hij melde ons niet dat hij onder het Engelsch bestier 2 matten voor uitklaring genoot van praauwen van vijf kojangs, een mat voor die van drie kojangs, en van verderen kleinere een halve mat, hierbij heeft het nu deeze vriend niet alleen gelaten, maar heeft onder ons bestuur op een eigendunkelijke weize een nieuw tarief daargesteld, en nam van praauwen van vijf kojang en daarenboven vijf ropijen voor de uitklaring, en van die van mindere groote vier, drie en twee ropijen, dit dunkt mij was een beeter middel de praauwen weg te jagen en de Pulo Pinangers te helpen, ik was razend over dit bedrog, en heb er de Gouverneur Generaal over geschreven, ik hoop egter hartelijk, uit egaards voor de heer Koek dat men geene verdere mesures tegen hem zal neemen, en slegts zijn post door een goede braave Hollander late vervullen, UHEdG. weet zelve, dat de havenmeestersplaats te Malakka een neusje van de zalm is."

Deze opmerkingen over gemis aan goeden trouw trokken mijne aandacht, omdat een dergelijke naam ook genoemd wordt in de *Memoir* van Raffles' weduwe (*a*). Er is daarin namelijk een

(*a*) Uitg. 1830 bl. 402. In uitg. 1835 dl. II bl. 39 niet opgenomen.

brief van *Carnegie* afgedrukt, gedagteekend Penang, 2 Juli 1819, waarin met verrukking over de stichting van Singapore wordt gesproken en welke aldus wordt besloten:

„I have a letter from Sir S. Raffles of the 17th ultimo from Singapore, informing me that there are now five thousand souls there. When we got possession of it in the end of January there were only five hunderd; they are the inhabitants from Malacca and Rhio that are gone there. Our ships of war can ride there in war time, and run out off Pulo Auro, and see the coast clear, and back again in a week."

Carnegy's vrouw moest van Malakka wegens eene moordgeschiedenis vluchten, terwijl haar man op reis naar China heette te zijn; zie bl. 96 van mijn Malakka-Riouwverhandeling.

De Gouv. Gen., van Thyssen's klachten kennis genomen hebbende, schreef particulier dd. 9 Januari 1819 uit Buitenzorg aan Wolterbeek te Batavia: „Het gedrag van eenige ambtenaren te Malakka heb ik met ongenoegen vernomen. T. moet ferm blijven. Elk Gouvernement moet dit in het algemeen in Indië zijn." — Heeft de heer Van der Capellen zelf dit wel altijd in practijk gebracht?

Bijl. 5 noot *c* bl. 168. Brief gedagteekend „Fort Marlborough the 30th September 1819" van Raffles aan „C. F. Metcalfe Esq. Secretary to the Governement Fort William", in zake het eigenmachtig wegzenden van de *Minto* naar Pedir:

It was only on the twenty sixth instant, that I had the honor to receive your letter of the eight April last, on the subject of my having sent the Minto to Pedir.

2. I lose no time in stating for the information of His Excellency the Governor-General in Council that the circumstances under which the Minto was sent to Pedir were as follows.

3. His Excellency is apprized of the reasons which induced me at a short notice to embark from Penang in order to accompany major Farquhar to the Eastward. The communication from the Governor on which that resolution was taken, was not received until late in the afternoon of the preceeding day, and I had not the opportunity of a personal conference with captain Coombs; I had only time to exchange an official communication with him, and to inform the Governor of my intentions.

4. After we had left the harbour, I think the next or the

following day, it occurred to me for the first time, that in my anxiety to secure our interests at the Southern entrance of the Straits, those at Acheen might possibly be sacrificed during my absence by the measures of the Dutch, and that in such case blame would justly attach to me for not having proposed precautionary measures — the circumstances under which I had left Penang were peculiar and the suddeness of my departure prevented me from adverting to this difficulty in time to consult with captain Coombs on the subject. I had now no means of communicating with him, and being once embarked, it was essential that I should proceed to our destination without delay.

5. Before I left Penang the belief was general that the Dutch had already attempted to negociate with the old King — we were officially and positively assured of this fact by colonel Bannerman, and it was on this ground, and this alone, that we had resolved to proceed to Pedir in the first instance. The discussions on the prosperity of our proceeding to Pedir are entered on the early part of our proceedings, in which His Excellency will perceive that although we differed in opinion with regard to the possible effects of this measure, no doubt remained on our mimd of the Dutch having actually commenced the negotiation, and that although captain Coombs objected to the Commissioners going to Pedir themselves, he admitted the propriety of some immediate communication in writing — the difficulty of wording such a written communication with reference to the existing circumstances of the King stood in the way of its adoption, and it was finally resolved that we should touch at Pedir on our way to Acheen, in order to ascertain the real state of the negociation opened by the Dutch and check any further attempt that might be contemplated, and that an intimation of our appointment and objects should be sent direct to the Chiefs of Acheen, proper and to Syf ul Allum at Tellasamoy through the medium of his father, who attended our next meeting for the purpose.

6. In this state I left the question, and we had, with reference to the resolution taken of visiting Pedir, communicated in writing the arrival of our mission at Penang to the Chiefs of Acheen and also to Syf ul Allum, common justice demanded that as a further and indefinite delay was now to take place, a similar communication should be made to the other party concerned, and as my colleague (*a*) had already fully concurred with me

(*a*) Coombs.

in the propiety, and indeed necessity, of making a written communication if we did not proceed to Pedir ourselves, I not only saw no objection, but under the existing circumstances in which I was accidentally placed, felt it to be incumbent on me to make a similar intimation to Jowar Allum Shah, at the same time that I availed myself of the opportinity of ascertaining the nature of the Dutch interference which was stated to have taken place. Not relying entirely on my own judgement I consulted major Farquhar on the propriety of the measure, and as he fully concurred with me, I detached the Minto with the instructions, of which I have the honor to enclose a copy for His Excellency's information.

7. From those His Excellency will perceive that not only was the object strictly confined to the communication of our appointment and the interference of the Dutch, but that the very words, in which captain Criddle was alone authorized to express himself, were laid down for his guidance. The reply of Jowar Allum Shah was verbal; he stated that he had received no communication from the Dutch Government, and that we might be assured that he would not enter into any negotiation of the kind.

8. I had no opportunity of communicating with captain Coombs until my return to Penang, when I personally informed him *verbatim* of the particulars of this communication and of the result and it was agreed that the papers should be placed on Record at our first meeting.

9. Various unexpected circumstances delayed us at Penang for above a fortnight, during which my time was principally occupied with the affairs of Singapore, and in the correspondence on different subjects which the Government of Penang had entered into. To avoid discussion and collision with this authority as much as possible, I urged to my colleagues the propriety of our deferring all possible questions regarding our mission and proposed negotiations until we embarked. His Excellency in Council will however perceive on reference to our Proceedings that a short time before leaving Penang, I received a private note from captain Coombs, requesting more particular information on the subject of the mission on which the Minto had been sent and particularly respecting an occurrence reported by captain Criddle, and in which captain Coombs had understood that a vessel under British colours had recently been plundered «which if founded in fact, demanded, in his judgement, the notice of the Commissioners." My reply to this note is on Record, and His Excellency in Council will

perceive that it was to this circumstance that captain Coombs directed his further enquiries, and that with regard to the communication to Jowar Allum Shah, and the mission of the Minto, he neither offered objection or remark.

10. In explanation of my declining to enter on the subject of the occurrence alluded to, I request to observe that the communication made by captain Criddle on the subject was very general; he stated that the King had informed him of a native vessel being recently plundered, but as this did not fall within the limits of his duty, which has been successively and carefully defined, he merely reported the circumstance personally both to me and captain Coombs, and as a discussion of the question could lead to no advantage at Penang, and any enquiry into it there would only have led us from the immediate objects of our mission, I did not consider it a part of my duty to enter upon it, particularly as it might if necessary be fully investigated on the spot. At the conclusion of our negotiations at Pedir His Lordship will observe that an enquiry accordingly took place and that the subject was not one, which ought to have directed our attention in the first instance, and of which I believe captain Coombs was himself subsequently convinced.

11. Having offered this detailed explanation at the desire of His Excellency, I trust it will appear that there was nothing very extraordinary or irregular in the proceeding, on which render the peculiar circumstances in which I was placed may not have been justifiable and proper, while the advantage derived by it in ascertaining that the whole of the information which had been communicated to us by the government of Penang respecting the negotiation of the Dutch (like the supposed contents of my former complimentary letter to the King) was a fabrication, became essential and important in directing our future proceedings.

12. I cannot conclude this letter without expressing my regret at the necessity which may have existed for explanation on any point connected with the part I may individually taken in the late joint Commission.

13. I am unacqainted with the nature and object of the representation on this and other subjects which may have reached the Supreme Government, but had they been accompanied by a statement of the grounds of my opinion and proceedings, which were fully known to the parties and by that attention to correctness which was due to the occasion, I may presume that the necessity for reference would have been obviated.

14. It always appeared to me, that our duty as Commissioners for Acheen was comprized under two heads — the prevention of Dutch influence and the settlement of the country by a treaty with its proper Chief whoever that might be found to be. The first was of paramount and immediate importance, and the positive assurances given us by the Government of Penang that negotiations on the part of the Duth had actually commenced, rendered our early attention to it indispensable and called for direct measures; the other question could only properly be investigated on the spot, and in the disposition in which I found the Government of Penang, I had no hesitation in declining to consider this part of the question in any shape until we had actually arrived off Acheen. Thus in the communication alluded to in this letter, the object was expressly confined to the first and most essential point, without the most remote reference to the ultimate investigation with regard to the rival candidates for the throne. This view of the subject and mode of proceeding was fully explained by me to captain Coombs and to colonel Bannerman and I shall not presume to account for any other view or line of action which may have been attributed to me. This question as to the Chief to be eventually acknowledged was entirely distinct from and in a great measure secondary to the other, although it did not appear to be so considered by the Penang Government or my colleague.

15. In refraining from further observations on this subject, I am guided by the same principle which prevented me from noticing at the time various obstructions, misrepresentations, and insinuations, which occured during the progress of the mission; they were evidently dictated by a spirit of personal opposition and an attention to them would only have diverted us from the direct objects of our appointment. To this spirit may be attributed the enormous bulk of our proceedings, which while they exhibit the captiousness and ligitiousness which prevailed on the one side, will shew that no measures of conciliation consistent with the due performance of my duty were wanting on the other. The most candid and unreserved communication of my information and sentiments was in every instance offered, and every attention which could publickly raise or personally gratify my colleague was invariably shewn by me; it is not for me to account for this conduct on my part not having made its due impression.

Bijl. 6 noot *a* bl. 184. Brief dd. 27 Augustus 1824 van den sultan van Deli aan den gouverneur van Penang:

I dispatch this letter to the new Governor of Pulo Penang (*a*) for the purpose of acquainting him that I was on terms of friendship with Mr. Phillips, and I have just been informed that he is about to return to Europe, wherefore I write to my new friend in order that the friendly intercourse between Delli and Pulo Penang may not be interrupted.

I have to acquaint him also, that many of the districts of Pulo Puchee (*b*) are in a very disturbed state at present, for the Rinchis (*c*) have determined to attack all the different states and render them tributary, to become obedient to all their peculiar laws and orders, none of us Rajahs in this quarter will consent to obey them, but many countries have already been reduced to subjection and rendered tributary, amongst the rest are Tanah Putih, Balah and Panei, and they have now expressed their determination to attack Batu Bara and Delli. When they do attempt to carry their threats into execution, we shall endeavour to oppose them with all our might and I shall proceed to Batu Bara myself if hostilities commence.

If my friend has any compassion or friendship for all us Rajahs in these districts of Sumatra, we beg you will instruct us how we may obtain assistance from him and I request that he will reply to this letter with as little delay as possible.

In my opinion, if these and the adjoining States on the Eastcoast of Sumatra are ruined, they will prove a source of loss to my friend's country also. I beg to assure him that my friendship and attachment both for himself and Mr. Phillips can never be shaken, wherefore I am induced to give timely notice of the expected events in order that my friend may take the matter into consideration.

As to my friend's subject, the son of Syed Hussein, I formerly acquainted Mr. Phillips that I had adopted him as a son, and I beg now also to inform my friend of this circumstance.

I have nothing to offer my friend as a token of my respect but two cakes of bees wax, which I beg his acceptance of.

Dated the 27th August 1824.

Bijl. 7 noot *b* bl. 187. Brief dd. 4 December 1822 van de drie Sagis van Atjeh aan den Gouverneur van Pinang:

We acquaint our friend that we received our friend's letter and understood its contents and the advice it gave us. We

(*a*) R. Fullerton.

(*b*) Sumatra.

(*c*) Padries.

now explain to our friend and companion the Governor of Penang that formerly a letter came from our friend at Penang to us, the three Sagees of Acheen, saying that a chief warrior of the English, named captain Coombs had come from Bengal to Acheen bringing much good tidings and our friend directed him to be received with distinction because he was a person of respectability and not a bad man. Such were the contents of our friend's letter. Upon that it came to pass that the ship arrived at Acheen and we received him with great distinction and when he enquired of us who was our sovereign who ruled in Acheen, we answered Syful Allum Shah the illustrious, the shadow of the Almighty prevading (?) the Universe, the son of Syed Hussain and we gave this under our signatures. A year after that came two chief warriors of the English named captain Coombs en Mr. Raffles Governor of Bencoolen and made the same enquiry of us as before and we answered with a true pen and faithful tongue as we had done before and that we could not alter, and we gave this to them under our signatures (*a*). Now in like manner we can never change and forget those expressions; perchance our friend may either forget or remember them, but to our minds it will not be proper for our friend to forget them, he being wise and prudent with uprightness to that agreement. If it be so, let our friend be kind to us and order back our sovereign Syful Allum to Acheen, so that we may be happy and our friend's vessels go to and from Acheen with safety whether on commerce or for amusement. As to the old Rajah we acquaint our friend that we will never have him for our Rajah more, for we have deposed him and sworn to it on the tomb of Tunhar Anjung of Kampong Java and we never can alter. Moreover we acquaint our friend the Honble the Governor of Penang that we request his kindness to us not to examine strictly into the respectfulness of our address, for we are peasants and not well acquainted with Malay languages, but let our friend consider only the meaning of our letter.

Bijl. 8 noot *a* bl. 189. Extract uit de missive dd. 25 Februari 1824 van den gouvernementssecretaris R. Ibbetson te Pinang

(*a*) De lezer van mijn „Sumatra's Westkust verhandeling" zal zich wellicht herinneren, dat de Atjehers ook aan Pické hadden medegedeeld, dat de Engelschen in Atjeh hadden gevraagd, wie er koning was, doch dat toen ten antwoord was gegeven: *wat kan jullie dat schelen!* Zie bl. 224 dl. XLIX (1898) van dit tijdschrift; ov. 20.

aan den gouvernementssecretaris George Swinton te Calcutta.

N.B. In de B-verzameling liggen over de Atjehsche zaken in verband met sultan Djohor's dood onderscheidene brieven. Ik achtte echter het hier volgend uittreksel voldoende, dat begint met verwijzing naar een brief dd. 11 November 1820, waarbij reeds het bestuur te Pinang op het nemen van militaire maatregelen voor Atjeh had aangedrongen.

The Right Honorable, the Governeur-General in Council will there see that in deference to the opinion of the Commissioners for Acheen, the idea of then sending a resident, or troops to enforce the observance of the treaty has been relinquished, but affairs between the British and Achinese Governments have now arrived at that crisis when decisive and even coercive measures alone can prove beneficial to the interests of our Honorable employers. Pecuniary assistance and military stores to a great amount were afforded in 1819 by the agents of the Governor-General with the view of securing to the legitimate house of Acheen its sovereignty, and the peaceful and undisputed exercise of its authority, but it must be now seen that temporising measures are unavailing and that a further interference in their concerns unless vigorously maintained will only be productive of great and fresh expense and be but the means of partially extinguishing the animosities among the Achinese themselves which in all probability will in a short time blaze forth with renewed internal hostility. — The Honorable the Governor in Council would submit therefore that the present state of Acheen is misrule and instability in its authorities — and that if disposed to recur to those measures of positive interference contemplated in 1819, the occasion now offers to the British for establishing the legitimate heir, and for giving a tone and efficiency to the Government of this fine country, which was at that time contemplated! — The Honorable Governor in Council in conclusion would propose for the consideration of the Right Honorable the Governor-General in Council, whether such a line of conduct should be adopted, or whether all future interference in the Acheen concerns should be relinquished, it is almost unnecessary to observe in a political view how prejudicial to the British interests might be the alliance of the Dutch with the Achinese and that any such offer would possibly be accepted with avidity by the ejected party, and the Honorable the Governor in Council therefore submits the whole subject to the wisdom and decision of the Supreme Government, respectfully observing that the period

has now arrived when our relations with Acheen should be distinctly determined.

Bijl. 9 noot *b* bl. 189. De Atjeh-paragrafen 3 en 4 uit de Londensche depêche dd. 4 Augustus 1824, waarbij het met Nederland gesloten tractaat van 17 Maart te voren, geratifieerd naar Calcutta werd gezonden, luidden als volgt:

We have never approved of an intimate connection with that State; and we apprehend that, even if our relations with it had not been affected by the engagements which have been contracted with the Dutch, it would have been necessary to revise the treaty concluded with Djohor Allum as king of Acheen in 1819. That chief, so far as we can collect from your correspondence, not having possessed an established authority in the country which he assumed to represent, has never been in a situation to maintain the relations into which he entered; while that part of the treaty, the execution of which depended upon the British, appears to have been punctually fulfilled. The treaty therefore might even now be fairly considered as a dead letter. We are, however, disposed to conduct ourselves with liberality towards this chief, and we therefore authorise you in negotiating with him (should he now exercise the powers of government) for the annulment or modification of the treaty of 1819, to offer him a pecuniary compensation.

You will observe that the Netherland Plenipotentiaries, in their Note, contemplate the existence of the king of Acheen in a state of independence, after England shall have withdrawn herself from Sumatra; and on comparing both notes, that you are at liberty to enter into a mere commercial arrangement with him, if you should think it desirable.

Bijl. 10 noot *a* bl. 192. R. Fullerton's beschouwingen dd. 21 Maart 1825 ten betooge der noodzakelijkheid, dat Nederland nooit gezag erlange over Sumatra's Oostkust:

With respect to the future establishment of European influence over Acheen, it may be observed that such an arrangement on our part was long considered a desirable object, but it has been found utterly impracticable without employing a large military force to overawe the inhabitants, in plain terms without completely subjugating the country. An alternative which it never suited British policy to resort to!!

Whether the Netherlands Government will pursue the same course of moderation remains to be ascertained, but if we are to judge of the future from the past, it may be inferred that a

more direct interference will be exerted. It already appears on the records that an offer of 2000 men had been made by the Dutch to the king Jowhar Alun to support his authority. It was then declined by the King in hopes of assistance from the British Government; the state of Acheen, it may be feared, will at no distant period afford an opening for interference; the present occupier of the throne is not the legitimate heir. A disputed succession will probably ensue on the legitimate son now under custody of the Queen-Mother coming of age. Should the Netherlands Government take part on either side, troops will be employed, and the country, whoever may be nominal King, will in reality be under the complete control of the State, exercising the military power. It will become our duty therefore to watch with vigilance the effect that may be produced on our trade by any departure from the spirit of the late treaty on the part of the Netherlands Government.

Fullerton wijst dan op de artt. 9 en 10 der Londensche conventie, volgens welke Engeland geheel afziet van bemoeiing op Sumatra, en Nederland hetzelfde belooft ten aanzien van Malakka, waarna de *Minute* vervolgt:

That right that the one abandons, it is to be presumed the other enjoys; it follows that the Netherlands Government enjoy the right of making treaties and forming settlements on the island of Sumatra, and vice versa that the British enjoy the right of making treaties and forming settlements on the Malayan Peninsula. If the Netherlands Government act on the spirit of the treaty and observe the same forbearing system we have done, no alterations will take place favourable *(ongunstig?)* to our trade. From their proximity to us, constant communication with Acheen, and the other states on the eastcoast of Sumatra takes place commercial intercource and connection have long been completely established; their duration must now depend on the forbearance of the Netherlands Government.

By article 3 they can make no treaty having for its object the exclusion or the establishment of higher duties on the general trade with the State they treat with; but it is feared they may produce the effect more completely by using their political influence and military power in establishing a port or commercial station at the principal sea ports, hoisting their own colours and by imposing the duty provided by article 2 put an end to the trade. Against such a result the treaty appears to afford only one and that an indirect means of counteraction. By article 6 it is agreed that orders shall be sent to the respec-

tive local governments of the contracting parties to form no new settlement without authority from their own government; and by the 3rd article it is provided that all treaties hereafter concluded shall be reciprocally communicated to each other by the contracting parties. If construing these two articles together, their spirit and intention be to afford to the one who considers its commercial interests aggrieved by any treaty by the other, the means of making a fair remonstrance thereon, and if such remonstrance be attended to, the evil anticipated in respect to the trade with the northern coast of Sumatra may be prevented. The same reasoning applies to the petty states of Delhi, Langkat and Siack. They are unable to resist any powerful interference from the Dutch and the extensive trade we now carry on with them is liable to the same risk as that of Acheen. If the right of making treaties carries with it the right of forming settlements and establistements along the coast, the right of levying duties follows of course, and even the lowest rate which the treaty of 17th Marth, 1824, contemplates, would embarrass, if not put an end to the trade with all those States. But as it must be the duty of those entrusted with the charge of British interests in this part of the world to keep their principals well-informed of the probable views and objects of foreign governments in this neighbourhood and their possible effects, the vast importance of the Acheen trade has appeared to me to warrant the submission of even a possible contingency, as worthy of notice and consideration on the present occasion.

The treaty seems indeed to contemplate the necessity of mutual explanation hereafter, and such will in all probability be required in respect to our trade with Sumatra, and for which we should be duly prepared.

Bijl. 11 noot *b* bl. 192. De afgetreden resident van Singapore, John Prince, was op het einde van 1827 te Batavia. Daar vernam hij, dat commissaris-generaal Du Bus het voornemen had om het oorlogschip *Bellona* naar Sumatra's Oostkust te zenden, ten einde er de hoofden tot handel met Riouw op te wekken. Naar aanleiding hiervan, berichtte Prince bij schrijven, gedagteekend Batavia 29 November 1827, het volgende aan het bestuur te Pinang:

I have the honor to state for the information of the Honbl. the Governor in Council that it has been reported to me through a private channel, that the Commissioner-General has been

advised to send a mission by the Netherlands frigate Bellona to the ports on the East Coast of Sumatra, which carry on trade with Singapour, with the object of inducing the natives to discontenue the purchase of salt from us, and to take it from Rhio, where it is to be delivered at as low a rate as it can be got at the former place.

2. As the appearance of a ship of that description carrying such a commission, may make an impression on the natives of the several ports of Siak, Kampar, Jambi & c., unfavourable to the commercial interests of Singapore, inasmuch as they may be intimidated into a compliance with the views of the Netherlands Government, and grant through fear, what their interests and better reason would otherwise condemn, I trust to be pardoned the presumption of submitting this subject to the notice of Government, and of drawing the attention of the Honbl. Board to that part of the late Treaty which specifically engages for a perfect freedom of intercourse with the Natives of the East by the subjects of both nations, whereby it might be considered expedient to acquaint these respective Chiefs with the privileges, so guaranteed to them that they may not consider themselves obliged to conform to any requisitions of this nature from the Netherlands Government.

3. To the best of my recollection the imports into Singapore from these places on the East Coast, consist of about 800 pds of coffee, half as much pepper, and immense quantity of rottans for the China Market, wax, and gold dust which are bartered for nearly 1100 Coyans of Siam salt, a quantity of Java tobacco and the manufactures of Western India and Europe.

4. The feeling of the Netherlands Government at Batavia towards Singapore is so truly inimical from the injury it has caused to their colonial commerce, that there are no exertions or pains they would hesitate to take for its destruction, and one prefactory step thereto is reducing the price of Java salt from 70 to 30 rupees per coyan (*a*), but as the commerce with the Eastcoast of Sumatra is one of considerable importance to

(*a*) De aanzienlijke verlaging van den prijs voor het Gouvernementszout op Java, bestemd ten uitvoer, had vooral plaats op advies van het bekende lid van de raad van Indië Van de Graaff, en beoogde inderdaad dat het Java-zout op de Buitenbezittingen niet langer zou worden verdrongen door Siameesch, Makassaarsch en Bimaneesch zout. Zie mijn Zoutwerk, bl. 153—154. De verlaging stond met *vinnige vijandschap tegen Singapore* in geen ander verband, dan dat ieder belanghebbende tracht zijne waren aan den man te brengen of den handel naar zich toe te leiden. Doch als dit geschiedt met benadeeling van *Engelsche* belangen, heet dit specifiek *vijandschap!*

Singapore, the Honbl. Board may deem it necessary to adopt measures to counteract the attempts of the Batavian Government to reduce it. At present the salt imported into the ports already mentioned, from Singapore, finds its way into the interior of Sumatra, and the Netherlands Government at Padang on the Westcoast, complaining of its affecting the sale of the Java-salt, imported into Padang for a similar purpose. Should the Dutch succeed in restraining the merchants on the Eastcoast of Sumatra from buying salt at Singapore, considerable inconvenience and reduction will arise in our trade with Siam, from whence it is solely imported, and as other articles, such as sugar, rice and oil, come from the same source, they will comparatively suffer a proportionable reduction in the quantity of such articles imported into our station.

De gouverneur van Pinang R. Fullerton legde daarop in de vergadering van zijn raad de volgende *minute* dd. 16 Maart 1828 over:

Of the contemplated mission of the frigate Bellona to Siak I received information from other sources — a letter has already been addressed to the chiefs of Siak, expressing in general terms our anxiety to continue and promote the growing trade between that State and our settlements on the Malay side of the Straits, and particularly with Malacca immediately opposite, and I trust that letter as well as their own interests will prevent their acquiescence in the projected arrangements; that the Netherlands Government will avail themselves of the exclusive right which they conceive vested in them by the Treaty of 1824 of forming political relations with the Chiefs of Sumatra, to the full extent of their means I have no doubt, and that the political influence so established, will be rendered entirely subservient to the promotion of their own trade and deterioration of ours is as little to be doubted. On this part of the subject, and on the probable proceedings of the Netherlands authorities in respect to Sumatra, whenever their affairs in Java will permit (*a*) as well as the effect to be expected to be produced on our trade, I have already entered at lenght in my minute of 23rd November 1827. I propose addressing to all the chiefs on the Eastcoast of Sumatra with those States we now carry on trade similar to the one addressed to those of Siak.

Hieronder volgt de circulaire dd. 21 Mei 1828 van gouverneur Fullerton aan negen Siaksche hoofden:

(*a*) Bedoeld wordt de opstand van Dipo Negoro.

Seeing that we are especially desirous of advancing the welfare of all persons who live under our authority, and bearing in mind that the prosperity of Malacca is intimately connected with the flourishing state of affairs in the surrounding countries, and being sensible that these united objects can be best attained under God, by a continued interchange of good offices, and by affording every facility, safety and confidence to the merchant, who may resort to our . . . . . . with the produce of their respective countries. We have, at the humble suggestion of the merchants of this settlement of Malacca, determined to address our friend with a view to strenghten the amicable relations which have long since and now do subsist between . . . . . . and Malakka.

We should therefore invite our friend to encourage the traders of . . . . . . to bring down the goods *(here mention the staples)* to Malacca, where we assure our friend that they shall be free to come and to go without the payment of duties, and without imposition or hindrance. Should any case arise wherein the traders of our friend have just cause to complain, our friend may rest assured that we shall give the utmost heed to them.

We would suggest to our friend in like manner the advantage which might occur to our friend's country, were our friend to interdict individuals from levying heavy imposts upon our traders who may pass through our friend's territory. Our traders have long complained of this and it may be that our friend is not aware of the fact. We therefore apprize our friend of it.

It might also tend to the reciprocal advantage of the traders of both countries, if our friend would direct that dollars of all denominations of a proper weight and standard should be current through our friend's countries. There are many dollars of good stamp, of standard weight and touch, which do not appear to be current in our friend's territory.

In Fullerton's nota lazen we, dat de Gouverneur te voren reeds een brief aan den sultan van Siak had gezonden. Zij was gedagteekend Singapore 7 Februari 1828 en luidde aldus:

I have to inform my friend that Malacca is now permanently under the British Government and I have arrived at Singapore to enquire into the general state of the trade going on at these two settlements. It affords me much satisfaction to find that the trade between Siak and Prince of Wales Island, Malacca and Singapore is much encreasing to the mutual advantage of all these countries. This letter is written from the continued

desire to keep up amicable relations with Siack and all the States on the Eastcoast of Sumatra, and to extend the trade and commercial communication between them and the several British settlements in the Straits of Malacca. I shall be happy at all times to hear of my friend's welfare and to pay attention to any suggestions that he may have to offer for the improvement of the commercial intercourse now subsisting.

In token of friendship I beg to send mij friend a few small presents as noticed in annexed list (*a*).

Een dergelijken brief schreef tevens de translateur Anderson, op last van het bestuur te Pinang aan den pangeran van Siak.

De Sultan gaf op het schrijven, na erkenning van ontvangst, het volgende antwoord:

My friend informs me that Malacca has been permanently transferred to the English Company, and I am much gratified to hear that the three countries of Pulo Penang, Singapore and Malacca, have been finally secured under the Government of the English Company.

Moreover my friend expresses a desire that the friendly relations between Siak and Malacca and Pulo Penang may be maintained. I am ten times as anxious as my friend can be to preserve them, for I have lately succeeded my fathers's younger brother, who has been afflicted with sickness and has lost his understanding, which rendered him quite incapable of business. The presents which my friend sent with the letter I duly received with much satisfaction. I have nothing to offer as a token of my friendship but many compliments. Dated 21 Dulkaida—4th June 1828.

Bijl. 12 noot *c* bl. 214. Over de Transvaalsche suzereiniteits-quaestie schreef D. P. Faure den volgenden brief aan minister Chamberlain, welken ik afgedrukt vond in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 28 Mei 1899:

De kwestie of de suzereiniteit van Groot-Brittannië over de Z.-A. R. nog bestaat of dat deze is afgeschaft door de Londensche conventie, schijnt snel de gedaante aan te nemen van een brandende kwestie van den dag en zal misschien tot gevolg hebben dat de vrede van Zuid-Afrika in gevaar wordt gebracht;

(*a*) 1 piece scarlet silk canoblet,
1 „ Chintz Europe,
1 silk umbrelle,
1 piece Bengal silk hankfs.

onder deze omstandigheden oordeel ik het mijn plicht om UEd. over dit onderwerp een woord te zeggen.

Toen in 1883 de Britsche regeering er in toestemde een deputatie uit Transvaal te ontvangen, was ik op advies van Lord Rosmead (toen Sir Hercules Robinson) door Lord Derby aangezocht om die deputatie te vergezellen en als tolk op te treden. Ik was daardoor tegenwoordig bij alle conferenties die plaats hadden tusschen de vertegenwoordigers van Transvaal en die van de imperiale regeering. De laatste zijn allen dood. Zij waren Lord Derby, Sir Robert Herbert en Sir Hercules Robinson (Sir Evelyn Ashley was, naar ik geloof, bij een of twee gelegenheden aanwezig).

Het doel der deputatie was, zooals wel bekend is, om de verwijdering van zekere grieven te verkrijgen. Een van deze grieven was de suzereiniteit (sec. C. 3947, 1884, bl. 3). Hieraan hechtten de Transvaalsche vertegenwoordigers groot, indien niet het grootste belang. Aan den anderen kant beschouwden Lord Derby en Sir Hercules Robinson het geheel en al als een zaak van klein belang. Ik ben er trotsch op te mogen zeggen dat Sir Hercules Robinson groot vertrouwen in mij stelde en ik had vele malen een onderhoud met hem in zijn private woning, in zijn club en in Brooks' Hotel, Albemarlestraat, somtijds hem op zijn verzoek gaande zien en somtijds ongenoodigd.

Ik herinner mij zeer duidelijk een gezegde van hem in den loop van een van deze gesprekken, dat hij niet kon begrijpen waarom president Kruger zoo begeerig was de suzereiniteit afgeschaft te zien; dat het werkelijk niets beteekende; dat zelfs wanneer het niet bestond Engeland toch Transvaal niet zou toestaan met vreemde mogendheden verdragen te sluiten, welke Engeland verderfelijk kon beschouwen voor zijn eigen belang, en dat hij daarom er geen bezwaar in zag om de Transvaalsshe gevoeligheid tegemoet te komen. Ik herinner mij ook dat Lord Derby op een van de conferenties zeide dat met betrekking tot de suzereiniteit de deputatie van een molshoop een berg maakte, maar hij verzette er zich tegen dat een artikel zou worden opgenomen in de nieuwe conventie, waarbij Hr. Ms. suzereine rechten nadrukkelijk werden herroepen, omdat hij er geen lust in had de parlementaire oppositie wapenen in de handen te geven om het ministerie aan te vallen, een argument welks gewicht de deputatie erkende, want zij wisten dat er een sterke partij in het Lagerhuis was, welke krachtig de retrocessie van de Z.-A. R. had afgekeurd en nu besloten was om geen verdere concessie te doen.

Ja zelfs, terwijl de onderhandelingen gaande waren, was er

een publieke bijeenkomst in het Mansion House gehouden, waar Lord Shaftesbury voorzitter was, en waar al de sprekers zich tegen verdere toegeeflijkheid tegenover Transvaal hadden verklaard. Van deze conferentie met de deputatie zal er waarschijnlijk geen notulen op uw bureau aanwezig zijn, want er werden geen aanteekeningen gemaakt en al de vertegenwoordigers van het koloniale departement, die deelnamen aan deze conferenties of gesprekken, zijn sints overleden. President Kruger, een van zijn kollega's en zijn secretaris leven nog, maar zijn belanghebbende partijen. Ik heb het daarom goed geacht dat ik, als de eenige overlevende niet-belanghebbende getuige, en als iemand die in geenen deele is bevooroordeelde ten gunste van de Z.-A. R., zooals hier welbekend is, in het belang van waarheid en gerechtigheid mijn getuigenis moest aanbieden en dit getuigenis is dat het duidelijk verstaan en overeengekomen was door beide contracteerende partijen dat Hr. Ms. suzereiniteit zou worden afgeschaft, behalve tot den omvang, bepaald in art. 4 der Londensche conventie, welke daarna werd geteekend. En de Transvaalsche deputatie verliet Londen volkomen voldaan met den uitslag van hun zending, uitgezonderd met betrekking tot de nieuwe grenslijn.

Om aan te toonen dat het in bovenstaande regels geschrevene geen later gevormde opinie of geen vergissing is, voortspruitende uit een gebrekkige herinnering, haal ik hier een paar regels aan van een artikel, hetwelk ik onmiddellijk na mijn terugkeer aan de Kaap in het Volksblad, een Hollandsche courant, waarvan ik toen editeur was, schreef. In de uitgave van deze courant, dd. 17 April 1884, komen deze woorden voor:

««Last but not least» is de suzereiniteit afgeschaft. Dit was, naar wij verstaan, volgens het gevoelen der Transvaalsche republikeinen....; en dit, de pijnlijkste van hun grieven, is nu verwijderd. De Volksraad kan van nu af aan zijn huiselijke aangelegenheden regelen zooals het hun behaagt» enz.

Ter versterking van mijn meening, haal ik ook eenige zinsneden aan, die voorkomen in een verhaal van een onderhoud van den editeur der Saturday Review met Lord Rosmead, in genoemd weekblad gepubliceerd na zijn dood op 3 November ll. De interviewer merkt daar op: «Menschen in Engeland houden vol dat de suzereiniteit in de conventie van 1884 was inbegrepen, zooals zij ook duidelijk was neergelegd in die van 1881; maar is dit waar?» Hierop antwoordde Lord Rosmead: «Wel, ik behoor het te weten, omdat ik die conventie ontwierp; het begrip suzereiniteit werd teruggetrokken en het woord met opzet uitgelaten. Kruger was niet tevreden met de conventie van 1881,

wegens de aanspraak op suzereiniteit door Engeland gemaakt, en wij hadden de bedoeling die aanspraak in 1884 terug te trekken.»

Ik vertrouw dat het niet zal beschouwd worden als een verbreking van vertrouwen aan mijne zijde, wanneer ik bovenstaande feiten publiceer, te meer daar zoodanige publicatie in de toekomst kan strekken tot handhaving van den vrede in Zuid-Afrika.

X09143-Y

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 00507 6611